

Economisch-Statistische Berichten

Vakbeweging en inkomensverdeling

★-

[*Dr F. Hartog*
Het convertibiliteitseffect

★

Drs S. C. Bakkenist
Mode en afzet

★

Drs P. H. M. Cremers
De basisgrondstoffen voor de
atoomenergie

★

M. de Bruijcker
De vreemdelingenverkeersindustrie
in België

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

No 1961

WOENSDAG 12 JANUARI 1955

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam - Rotterdam - 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

BERICHT

Voor de jaargang 1954 van „Economisch-Statistische Berichten” zijn banden beschikbaar tegen de prijs van f 4,25.

Uw bestelling gelieve u te richten aan: Kon. Ned. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Postbus 42, Schiedam.

beschikbare krachten

Gaarne zou ik in contact treden met hen die mij mogelijk een passende positie zouden kunnen aanbieden. Ik ben economisch academisch gevormd; mijn ervaring ligt op algemeen-organisatorisch, coördinerend en ook op administratief terrein; een organisatorisch en creatief vermogen is gebleken; goed stylist; in staat mij snel in te werken. Omtrent een en ander zijn verschillende referenties gaarne bereid inlichtingen te verstrekken.

Leeftijd 42 jaar; aan een eventueel optredende moeilijkheid i.v.m. opname in pensioenfonds zou mogelijk door enige kapitaalstorting (inkoopsom) tegemoet gekomen kunnen worden.

Hun die nader wensen te worden geïnformeerd moge ik verzoeken te willen schrijven onder no. E.-S.B. 2-2, Bur. v. d. Blad, Postbus 42, Schiedam.

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Timbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; H. Vlerick.

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars
Rotterdam
Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen

*Adviezen inzake
Levensverzekeringen
en Pensioencontracten*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 29,—, overige landen f 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Vakbeweging en inkomensverdeling

Het aantal factoren, dat het aandeel van werknemers in het ondernemingsinkomen beïnvloedt, is dermate groot, dat er alleen om deze reden al enige moed voor nodig is de stelling volgens welke de georganiseerde arbeiders er in zijn geslaagd een groter aandeel in het ondernemingsinkomen te verwerven, te toetsen. Deze moed heeft Paul E. Sultan kunnen opbrengen ¹⁾. Hij heeft over de jaren 1929 t/m 1951 de „wage-income ratio” van een aantal bedrijfstakken in de Verenigde Staten berekend. De teller van deze ratio is de som van lonen, salarissen, ondernemersbijdragen in sociale verzekeringen en eventuele extra inkomsten der werknemers; de noemer wordt gevormd door het ondernemingsinkomen in de zin van netto toegevoegde waarde tegen factorkosten. De ratio werd op basis 1929 = 100 in indexcijfers uitgedrukt, waarbij onderscheid is gemaakt tussen bedrijfstakken, waar de arbeiders sterk zijn georganiseerd en die, waarin de organisatie gering is.

Sultans bevindingen zijn samengevat in een zestal grafieken, waarvan er hier in verband met de beschikbare

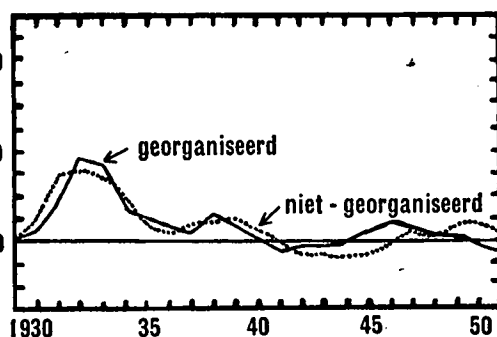
ruimte slechts één kon worden gereproduceerd. De resultaten komen echter in deze grafiek, waarin de gecombineerde ratio-indexcijfers van de sterk georganiseerde alsmede die van de minder georganiseerde bedrijfstakken zijn vergeleken, voldoende tot uiting. Opmerkelijk is, dat de lijnen in grote trekken hetzelfde beloop te zien geven. In de jaren 1937, 1941 en 1948 liggen de indexcijfers

der beide groepen niet alleen dicht bij elkaar maar ook dicht bij die van het basisjaar. Dit schijnt er op te wijzen, zegt Sultan, dat het inkomensaandeel, dat georganiseerde werknemers weten te verwerven, in „normale” jaren ongeveer gelijk is aan dat der weinig georganiseerden. In de eerste jaren der depressie lag de index der georganiseerde werknemers hoger. De verklaring voor dit verschijnsel, dat zich ook in het deflatiejaar 1938 voordeed, zoekt genoemde auteur in de starheid van de lonen der georganiseerde werknemers en in de pogingen der vakbonden om in tijden van werkloosheid het werk te rekken en werkmethoden af te dwingen, die een maximum aan arbeid vergen.

¹⁾ „Unionism and wage-income ratios: 1929-51”. „The Review of Economics and Statistics”, Februari 1954, blz. 67 e.v.

De t.o.v. de ongeorganiseerden hoge ratio der georganiseerde groepen gedurende de oorlog houdt vermoedelijk verband met het feit, dat in deze jaren een behoefte aan grotere productie juist van de daartoe behorende bedrijfstakken — w.o. steenkolenmijnen, constructiebedrijven en transportondernemingen — ontstond, welke tot gevolg had dat aldaar, ondanks de vraag die van het militaire apparaat uitging, meer arbeiders in dienst werden genomen. De onervarenheid der nieuwe werknemers, de betaling van overwerk e.d. hebben ongetwijfeld, met de druk die de vakbonden uitoefenden, geleid tot een hoger arbeidersaandeel in het ondernemingsinkomen. Hier komt nog bij, dat de prijsconstrôle in deze bedrijfstakken waarschijnlijk het meest effectief kon worden toegepast waardoor de ondernemers de gevolgen van een hogere loonsom niet op de consument konden afwentelen. Het achter blijven van de ratio der ongeorganiseerde bedrijfstakken — o.a. verzekeringswezen, handel, landbouw en visserij — kan wellicht worden verklaard uit het afnemen van het aantal werknemers aldaar als gevolg van een drainage, uitgeoefend door het militaire apparaat, en door eerstgenoemde bedrijfstakken, waar de lonen hoger waren.

Na de oorlog was de „wage-income ratio” voor de sterk georganiseerde sectoren lager dan die voor de zwak georganiseerde. De verklaring hiervoor moet worden gezocht in het feit, dat de ondernemingen in dezen aan de druk der vakbeweging heb-

ben kunnen ontsnappen door uitbreiding der kapitaaluitrusting en prijsverhogingen, welke laatste mogelijk werden gemaakt door de grote inhaalvraag naar duurzame consumptiegoederen. De indruk wordt dus gewekt, dat een relatief grote werkgelegenheid op zichzelf niet voldoende is om de werknemers een groter aandeel van het ondernemingsinkomen in de wacht te doen slepen.

Sultan vat de resultaten van zijn onderzoek aldus samen: „whatever the impact of union pressure, it has not served to increase the distributive share going to labor in those industries which are highly unionized, relative to those industries which are not”.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Vakbeweging en inkomensverdeling	23	Boekbespreking:	
Het convertibiliteitseffect, door Dr F. Hartog ..	25	Dr W. Brand: Het streven van de economisch onontwikkelde landen naar een hogere levensstandaard, bespr. door Prof. Dr J. B. D. Derksen	36
Mode en afzet, door Drs S. C. Bakkenist	27	Ingezonden stuk:	
De basisgrondstoffen voor de atoomenergie, door Drs P. H. M. Cremers	29	Rente en rentekosten, door W. E. J. Keman, met naschrift van G. C. A. Mulder, B. Sc., Ps. D.	37
De vreemdelingenverkeersindustrie in België, door M. de Bruijcker	32	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. Ç. Brezet ...	38
Bedrijfseconomische notities:		De Belgische geld- en kapitaalmarkt in November 1954, door Dr L. Delmotte	39
Uitkering uit de agio-reserve, door Drs C. D. Jongman	34	Statistieken:	40

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Dr F. HARTOG, Het convertibiliteitseffect.

Bij de tot dusver gehouden besprekingen over het herstel der convertibiliteit is vrij veel aandacht besteed aan de politieke en organisatorische aspecten, doch veel minder aan de vermoedelijke quantitative gevolgen voor het internationale betalings- en handelsverkeer. Schrijver meent daarom, dat het de moeite kan lonen, te trachten enig inzicht te verwerven in de orde van grootte van de verschuivingen waarom het vermoedelijk zal gaan. In hoofdzaak wordt nagegaan, welke gevolgen het herstel der convertibiliteit vermoedelijk zal teweeg brengen in de totale dollarpositie der betrokken landen. Onder convertibiliteit wordt verstaan de omwisselbaarheid in dollars van netto-schulden aan derde landen, welke ontstaan zijn uit transacties op lopende rekening. Aan de hand van een schema van de betalingsstromen op lopende rekening tussen de betrokken gebieden in 1953 wordt het tekort t.o.v. het dollargebied berekend. Na een onderzoek van het te verwachten betalings- en handelseffect concludeert schrijver dat herstel van de convertibiliteit bij de gemaakte veronderstellingen niet zal leiden tot een uitputting van de goud- en dollarreserves van de tot het convertibiliteitsgebied gerekende landen, echter dank zij dollarhulp voor militaire doeleinden. Daarom zal steun van het Internationale Monetaire Fonds en liberalisatie van de Amerikaanse invoer gewenst zijn.

Drs S. C. BAKKENIST, Mode en afzet.

Schrijver stelt de vraag, of het wisselen van modellen ten gevolge van het modeverschijnsel, met de daaraan verbonden opruimingsverkopen niet leidt tot een onverantwoord hoge kostprijs. Het economisch kenmerkende van de mode is de aanwezige volgtijdelijke variabiliteit, onafhankelijk van de technische vooruitgang. Deze laatste factor is evenwel niet altijd scherp te scheiden. Omdat de mode voorziet in een consumptieve behoefte, is de zodanig gerichte productie ook nuttig en een uiting van grotere welvaart. Een volgend punt is de invloed van de mode op het „marktklimaat”: de onder normale omstandigheden functioneel zwakkere positie van de verkoper wordt sterker, uitgezonderd aan het einde van het seizoen, culminerend in de opruimingsverkopen. De mode leidt bovendien tot een hoge „psychologische slijtage”, waardoor de werkgelegenheid regelmatig wordt gemaakt. Het is de vraag, of de mode tot productie in kleinere series leidt. Wel wordt het risico van het voorraad houden groter. Schrijver onderzoekt wie dit risico moet dragen, en hoe het verkleind kan worden. Voor het laatste is de omzetsnelheid een scherp criterium.

Drs P. H. M. CREMERS, De basisgrondstoffen voor de atoomenergie.

Op het ogenblik kent men als brandstoffen voor het creëren van atoomenergie alleen uranium en thorium, van welke het eerste in de 19e eeuw reeds lang bekend was. Uranium is volgens de berekeningen van het ogenblik in voldoende mate in de aarde aanwezig, maar voor de exploitatie moeten de vindlagen een concentratie hebben van minimaal 1 kg per ton erts. Het meest bekende en belangrijkste mineraal, waarin uranium voorkomt is pechblende. Schr. bespreekt de productie en de productieomstandigheden in de voornaamste uraniumlanden. De Belgische Congo is nog de grootste producent; het daarop volgende land is Canada, waar men binnen enkele jaren de productie denkt te verviervoudigen t.o.v. 1951.

De Verenigde Staten hebben eerst sinds 1948 de productie ter hand genomen, voornamelijk in het Colorado-Plateau. In Zuid-Afrika wordt uranium gewonnen als bijproduct van de goudmijnen. Ook in Frankrijk zijn enige uraniumvondsten gedaan; het is niet uitgesloten, dat de Elzas het zwaartepunt van de Franse uraniumwinning gaat vormen. De mijnen te Joachimsthal in Oost-Duitsland beginnen uitgeput te geraken, maar in Thüringen heeft men nieuwe lagen gevonden. Australië behoort sinds September 1954 eveneens tot de producenten.

M. DE BRUIJCKER, De vreemdelingenverkeersindustrie in België.

De belangrijke plaats van het toeristenverkeer in de economie wordt thans niet meer betwist. In België bleef dit inzicht lang achterwege, waardoor t.o.v. het buitenland achterstand bestaat in beschermingsmaatregelen. Het Belgische hotelwezen past zich thans echter steeds verder aan bij de veranderde situatie. De totale receptieve capaciteit belooft 106.523 personen, verdeeld over 2.185 hotels en 2.325 pensions. De overnachtingsprijzen worden door de hotelhouders vrij vastgesteld, doch na publicatie in de hotelgids bindend, telkens voor een jaar; de gemiddelde prijs in 1954 was fr. 172,50. Een totaaltelling van alle personen die werkzaam zijn in, direct of indirect met het toeristenverkeer verband houdende, bedrijven geeft als minimum 220.000 personen; in deze bedrijven is naar schatting fr. 25 mrd geïnvesteerd.

— SOMMAIRE —

Dr F. HARTOG, Les effets de la convertibilité.

On a consacré jusqu'ici plus d'attention aux conséquences dans le domaine de la politique et de l'organisation, du rétablissement de la convertibilité qu'à ses effets probables d'ordres quantitatifs, sur les relations commerciales et financières. L'auteur essaie de se former une idée d'ensemble de l'ordre de grandeur de ces modifications, partant de la situation existant en 1953.

Drs S. C. BAKKENIST, La mode et la vente.

Le phénomène de la mode engendre une évolution continue de la production dans certaines branches d'entreprises. Cette évolution se justifie économiquement car elle répond à un besoin de consommateur et on peut même la considérer comme l'indice d'une prospérité croissante. L'auteur recherche les conséquences de la mode sur la situation du marché.

Drs P. H. M. CREMERS, Les éléments de base de l'énergie atomique.

L'uranium et le thorium sont les deux éléments de base actuellement connus pour la production de l'énergie atomique. L'auteur passe en revue la production et les conditions de production dans différents pays, où l'on extrait l'uranium.

M. DE BRUIJCKER, L'industrie touristique en Belgique.

L'auteur procède à une enquête sur l'importance des installations des hôtels et pensions en Belgique. Il recherche l'ordre de grandeur de la capacité de réception, de possibilité d'emploi et des investissements dans les entreprises s'occupant du tourisme directement ou indirectement. Il se livre également à une enquête sur l'activité et les revenus de cette industrie au cours des dernières années.

Het convertibiliteitseffect

Inleiding.

Bij de tot dusver gehouden besprekingen over het herstel der convertibiliteit is blijkens de berichtgeving in de pers vrij veel aandacht besteed aan de politieke en organisatorische aspecten, doch veel minder aan de vermoedelijke quantitative gevolgen voor het internationale betalings- en handelsverkeer. Dit is zeer begrijpelijk, omdat het moeilijk is, hierover enigszins verantwoorde ramingen te maken. Anderzijds betekent het toch een ernstig gemis, omdat als gevolg hiervan de overgang naar convertibiliteit min of meer wordt beschouwd als een sprong in het duister. De op dit punt bestaande onzekerheid remt dan ook de besluitvaardigheid.

Het kan daarom de moeite lonen, in het besef van de hachelijkheid der berekening, te trachten enig inzicht te verwerven in de orde van grootte der verschuivingen waarom het vermoedelijk zal gaan. Hierbij moet onderscheid worden gemaakt tussen de gevolgen der convertibiliteit voor het betalingsverkeer en voor het handelsverkeer.

In het volgende zal een poging worden gedaan, voor beide effecten tot een zekere quantificatie te komen. In hoofdzaak zal worden nagegaan welke gevolgen het herstel der convertibiliteit vermoedelijk zal teweeg brengen in de totale dollarpositie der betrokken landen. Daarbij wordt onder convertibiliteit verstaan de omwisselbaarheid in dollars van netto-schulden aan derde landen, welke ontstaan zijn uit transacties op lopende rekening (zgn. externe convertibiliteit). De vraag of het mogelijk is en zin heeft, het verschil in behandeling tussen lopende en kapitaaltransacties scherp vol te houden, zal buiten beschouwing worden gelaten. Aangenomen wordt dat de volgende landen tegelijkertijd hun valuta convertibel zullen stellen: het Verenigd Koninkrijk, West-Duitsland, België - Luxemburg, Nederland, Zwitserland, Denemarken, Noorwegen, Zweden, Portugal, Oostenrijk en de valutair met deze landen verbonden gebieden. De overige landen (excl. het dollargebied) worden in het volgende aangeduid als inconvertibiliteitsgebied.

Uitgangspunt.

Als eerste stap is het gewenst, te beschikken over een overzicht van de betalingsstromen op lopende rekening tussen de betrokken gebieden. Daarbij moet het inconvertibiliteitsgebied, wat betreft de verhouding tot het convertibiliteitsgebied, worden gesplitst in een groep landen met een tekort op het convertibiliteitsgebied en een groep met een overschot op het convertibiliteitsgebied. De reden hiervoor is dat na het ingaan van de convertibiliteit tekorten en overschotten verschillend worden behandeld: tekorten worden niet, overschotten wel in dollars afgedekt.

Ongelukkigerwijs beschikken slechts enkele landen over een valutair gesplitste betalingsbalansstatistiek. Er moet dus ten dele genoeg worden genomen met de cijfers betreffende de goederenhandel. Ten einde toch de belangrijkste dienstenpost (vrachten) zo goed mogelijk in de cijfers te verwerken, is langs globale weg een correctie aangebracht voor vrachtbetalingen en -ontvangst. Deze correctie is berekend door de totale vrachtsom — als zodanig is genomen het verschil tussen de c.i.f.- en de f.o.b.-waarde van de wereldhandel — aan de ontvangstenzijde over de valutagebieden te verdelen aan de hand van hun aandeel in de wereldvloot en aan de uitgavenzijde aan de hand van de invoerwaarde. Dit laat-

ste werd automatisch bereikt door de handelscijfers op c.i.f.-basis te stellen.

Met de andere belangrijke dienstenpost (investeringsopbrengsten) is geen rekening gehouden. Kennisneming van de geografische verdeling van de internationale investeringen der voornaamste landen leerde, dat deze voor het overgrote deel geconcentreerd zijn binnen hetzelfde valutagebied (de Amerikaanse buitenlandse investeringen bevinden zich voornamelijk in Canada en de Latijnsamerikaanse dollarlanden, de Engelse in het sterlinggebied). Door weglating van deze post worden de saldi — waarom het hier in hoofdzaak gaat — dus slechts weinig beïnvloed.

Uitgegaan wordt van de situatie in het laatst bekende jaar (1953). De betreffende cijfers zijn samengevat in een zgn. matrix. Opmerking verdient dat tot het inconvertibiliteitsgebied met een overschot op de convertibiliteitslanden alleen zijn gerekend die landen, welke goederen- en vrachtenbalans tegenover het convertibiliteitsgebied *als geheel* een positief saldo aanwijst. Aangenomen is dus dat de convertibiliteitslanden een clearing zullen toepassen voor het onderling verrekenen van overschotten en tekorten in inconvertibele valuta's, zodat alleen de daarna resterende tekorten in dollars behoeven te worden afgedekt. Gezien het belang dat zij hierbij hebben en de ervaring welke is opgedaan bij het werken met de E.B.U., lijkt deze veronderstelling wel verantwoord. Verder is het Franse-francs-gebied (dat tot de inconvertibiliteitslanden is gerekend) als één geheel beschouwd, zodat overschotten en tekorten op francs-landen zijn gesaldeerd.

TABEL 1.

Internationale handel (goederen en vrachten) in 1953

(in mln dollars, afgerond op 10-vouden, c.i.f.-basis) a)

Importeurs	Exporteurs			Totaal
	Dollargebied	Convertibiliteitsgebied	Inconvertibiliteitsgebied	
Dollargebied	11.810	4.680	2.650	19.140
Convertibiliteitsgebied ...	5.540	21.900	4.100 b)	34.470
			2.930 c)	
Inconvertibiliteitsgebied ..	3.870	6.130 b)	7.340	19.620
		2.280 c)		
Totaal	21.220	34.990	17.020	73.230

a) Cijfers ontleend aan „Direction of International Trade” (U.N.).

b) Inconvertibiliteitsgebied met tekort op convertibiliteitsgebied.

c) Inconvertibiliteitsgebied met overschot op convertibiliteitsgebied.

Hieruit blijkt dat in 1953 het rechtstreekse tekort ten opzichte van het dollargebied \$ 860 mln bedroeg.

Het betalingseffect.

Indien we in eerste aanleg afzien van eventuele handelsverschuivingen, ligt het onmiddellijke convertibiliteits-effect uitsluitend in de betalings sfeer. Er zijn hier twee verschillende gevolgen. In de eerste plaats moet het tekort op het inconvertibiliteitsgebied ad \$ 650 mln (\$ 2.930 mln - \$ 2.280 mln) na instelling der convertibiliteit in dollars worden voldaan. Dit is een maximum-veronderstelling, omdat het niet zeker is, dat alle inconvertibiliteitslanden hun overschotten in dollars zullen incasseren. Gezien het feit dat deze landen (vnl. bestaande uit de belangrijkste communistische landen, enkele Zuid-amerikaanse landen en enkele landen in het Nabije Oosten en Zuid-Oost-Azië) een klein handelsbalansoverschot op het dollargebied hebben, lijkt het geoorloofd om ten aanzien van dit punt vrij optimistisch te zijn.

Het tweede betalingseffect heeft betrekking op de afdekkingen in goud of dollars door inconvertibiliteits-

landen met een tekort op het convertibiliteitsgebied. Voor zover deze in 1953 als debiteuren in de E.B.U. goudbetalingen verrichtten aan de andere E.B.U.-landen (die tot het convertibiliteitsgebied zijn gerekend) moet na het herstel van de convertibiliteit (vermoedelijk gepaard gaande met een opheffing van de E.B.U. in haar huidige vorm) een overeenkomstige aftrekpost worden toegepast. Het gaat hier om een bedrag van \$ 340 mln. Het spreekt vanzelf dat ook dit een maximum-veronderstelling is. Aangenomen mag immers worden dat, vooral indien voor de inconvertibele E.B.U.-valuta's een of ander credietsysteem blijft bestaan, een deel toch nog wel in goud zal worden afgedekt. Dit vormt dus een tweede reserve in de berekening.

Het handelseffect.

Als gevolg van het herstel der convertibiliteit zullen verschillende handelsstromen zich verleggen. De geografische samenstelling van de handel wordt in de huidige situatie immers beïnvloed door het verschil in hardheid der valuta's, welk verschil na de instelling der convertibiliteit grotendeels wegvalt. Het is niet mogelijk om ten aanzien van de omvang der te verwachten handelsverschuivingen ook maar enigszins exacte voorspellingen te geven. Wel kan de *richting* der vermoedelijke ontwikkeling worden aangegeven, terwijl verder — om de gedachten te bepalen — enkele plausibele veronderstellingen omtrent de orde van grootte kunnen worden gemaakt.

Vermoedelijk zal de instelling der convertibiliteit de volgende afzonderlijke handelseffecten oproepen:

1. toenemende invoer van de convertibiliteitslanden uit het dollargebied als gevolg van het wegvallen van de discriminatie tegen de dollar;
2. toenemende uitvoer van de inconvertibiliteitslanden naar het convertibiliteitsgebied door middel van prijsverlaging en andere exportbevorderende maatregelen. De convertibiliteitslanden worden immers als afzetgebied interessanter, omdat eventuele overschotten in dollars kunnen worden geïncasseerd;
3. verlaging van de invoer uit het convertibiliteitsgebied door de inconvertibiliteitslanden. Ook deze te verwachten ontwikkeling kan worden verklaard uit de neiging om via de convertibiliteitslanden dollars te verdienen;
4. toeneming van de uitvoer der convertibiliteitslanden als gevolg van de doorwerking van gunstiger invoerprijzen en een meer gevarieerd invoerpakket.

Naar het er thans uitziet behoeft geen rekening te worden gehouden met verdere invoerrestricties door de convertibiliteitslanden met het oog op beperking van hun dollarverlies. De recente convertibiliteitsbesprekingen wijzen namelijk uit dat men de convertibiliteit niet met behulp van handelsrestricties wil bereiken.

De handelsverschuivingen sub 1 t/m 4, welke naar alle waarschijnlijkheid wel zullen optreden, roepen verschillende secundaire en verdere repercussies op (wanneer bijv. de invoer uit het ene valutagebied toeneemt zal dit vermoedelijk grotendeels ten koste van de invoer uit andere valutagebieden gaan). Worden voor de primaire handelsverschuivingen bepaalde plausibele veronderstellingen gemaakt, dan kan, door de secundaire en verdere effecten mede in de berekening te betrekken, een zeker idee worden verkregen van de mogelijke omvang van het totale handelseffect. Bij enig experimenteren met uiteenlopende alternatieven bleek, dat, tenzij zeer eenzijdige en dus onwaarschijnlijke veronderstellingen worden gemaakt, de dollar-

situatie maximaal met ca \$ 800 mln op jaarbasis zal kunnen verslechteren. Voor het betalingseffect werd hiervoor een maximum-bedrag gevonden van ca \$ 1 mrd. Gesteld mag daarom vermoedelijk worden dat een achteruitgang van de jaarlijkse dollarbalans met \$ 1 à 1,5 mrd in de reden der verwachting ligt. Bij een handelseffect van - \$ 800 mln behoort verder een uitvoerdaling van 3 pCt (\$ 1.050 mln).

De goud- en dollarreserves.

De volgende vraag die in dit verband rijst, is of de goud- en dollarreserves en de dollarontvangsten uit buitengewone bronnen de berekende dollaraderlating toelaten.

De cijfers luiden (in mrd dollars) a) aldus

Stand goud- en dollarreserves convertibiliteitsgebied eind 1953	9,8
Aanwas gedurende 1953	1,8

a) Ontleend aan „International Financial Statistics” (International Monetary Fund).

Aangezien het betalingstekort op lopende rekening \$ 860 mln groot was, bedroegen de goud- en dollarontvangsten uit buitengewone bronnen dus \$ 2.660 mln. Hiervan kan \$ 340 mln worden verklaard uit afdekkingen door inconvertibele E.B.U.-landen. De rest bestond uit Amerikaanse hulpverlening (incl. „off-shore”-aankopen) en credietverstrekking.

Blijven deze in dezelfde omvang voortduren, dan lijkt een dekking van de extra-dollarbetalingen, welke uit het herstel van de convertibiliteit voortvloeien, mogelijk zonder intoring van de goud- en dollarreserves. Deze laatste zijn overigens gelijk aan ruim 1½ jaar dollarinvoer. De Amerikaanse hulpverlening is echter in principe aflopend. Voor het komende fiscale jaar is dan ook een sterke verlaging begroot. Hier staat tegenover dat de „pipeline” nog dermate gevuld is, dat deze dollarstroom zich voorlopig nog in stijgende lijn zal bewegen.

Conclusie.

Wil men de convertibiliteit voor saldi uit lopende betalingen thans herstellen, dan lijkt dit blijkens het voorgaande, bij verwezenlijking van de hier gemaakte veronderstellingen, mogelijk zonder dat de tot het convertibiliteitsgebied gerekende landen een uitputting van hun goud- en dollarreserves behoeven te vrezen. Dit laatste is echter te danken aan de ruime beschikbaarstelling van dollars in het kader van de militaire hulpverlening. Deze in principe tijdelijke factor zou een vrij smalle basis vormen voor een maatregel die in beginsel onherroepelijk is. Vandaar dat bij convertibiliteitsherstel in de huidige fase een ondersteuning van de zijde van het Internationale Monetair Fonds door beschikbaarstelling van een omvangrijk crediet, dat kan fungeren als stootkussen, gewenst zou zijn. Het is mogelijk dat van een dergelijk crediet geen volledig gebruik zou behoeven te worden gemaakt, doch ook dan zou het van groot nut kunnen zijn als vertrouwensbasis, zodat niet het maximaal mogelijke bedrag ter omwisseling zou worden aangeboden.

Verder zou, indien men in principe bereid is om tot convertibiliteitsherstel over te gaan, een klemmend beroep kunnen worden gedaan op de Amerikaanse Regering, tot aanzienlijke vermindering der invoerbelemmeringen. Dit beroep zou kunnen worden geargumenteed door — bijv. op de manier zoals hiervoor is geschied — aannemelijk te maken dat deze Amerikaanse bijdrage de beslissende stoot kan zijn die het herstel der convertibiliteit mogelijk maakt. De concessies behoeven bovendien niet van één kant te komen: tegenover de verruiming van de Amerikaanse invoerbepalingen zou

dan immers een beëindiging van de discriminatie tegenover de dollar van de zijde der convertibiliteitslanden staan.

Overigens is het vermoëdelijk wel geoorloofd, ook zonder Amerikaanse handelspolitieke concessies een zeker optimisme te koesteren ten aanzien van de omvang van de toekomstige invoer in de Verenigde Staten. De conjunctuurdaling aldaar is namelijk thans tot staan ge-

komen en heeft zelfs, na een periode van stabilisatie, plaats gemaakt voor een lichte opleving. Afgewacht zal moeten worden in hoeverre deze verder zal doorzetten. Te hopen valt in ieder geval, dat, wanneer de besprekingen over de instelling der convertibiliteit zullen worden hervat, de Amerikaanse conjunctuur zich volledig zal hebben hersteld.

Scheveningen.

F. HARTOG.

Mode en afzet

Deze tijd van uitverkopen dringt ons het vraagstuk van de mode op. Het is duidelijk, dat de opruimingsverkopen direct verband houden met het wegwerken van artikelen, die vanwege hun modekarakter in een volgend seizoen tot winkeldochters dreigen te worden. Zo gezien komt als eerste gedachte op, dat dit modeverschijnsel, dat jaarlijks tot een scherpe afschrijving op de handelsvoorraden dwingt, een bedrijfseconomisch ongunstig verschijnsel is. Ook sociaal-economisch is er reden het modeverschijnsel kritisch te bezien. Leidt dit steeds weer wisselen van modellen niet tot een onverantwoord hoge kostprijs? Is de mode niet aansprakelijk voor kapitaalverliezen en mogelijk zelfs voor faillissementen bij industrie en handel? Bij dit populaire oordeel over de mode mag de econoom evenwel niet blijven staan. Het vraagstuk is belangrijk genoeg voor een dieper gaande analyse.

Een naar alle kanten afgeronde definitie van mode kan hier niet worden gegeven. Enerzijds zou men daarin zeker culturele, sociale en historische elementen moeten opnemen, anderzijds is het verschijnsel geenszins in de empirie zodanig duidelijk afgegrensd, dat het onder een scherpe begripsbepaling kan worden gevat.

Het economisch kenmerkende is het element van *verandering* en daarmee van *veelzijdigheid* in de verschijningsvorm van de goederen. Maar, als die veelzijdigheid gelijktijdig op de markt aanwezig is, is er juist geen sprake van „mode”. Kenmerkend voor de mode is het ontbreken van gelijktijdige en het aanwezig zijn van volgtijdelijke variabiliteit. Dit onderscheid is belangrijk.

Toch noemt men gewoonlijk niet alle volgtijdelijke variabiliteit „mode”. Als deze variabiliteit nl. een gevolg is van technische vooruitgang, dan spreekt men niet van „mode”. Maar als de variaties niet primair van technische vooruitgang afhangen, maar op een of andere wijze als een functie van de tijd worden gezien, bijv. door seizoengebondenheid, dan spreken wij van „mode” in *enger* zin. De grens tussen beide volgtijdelijke soorten variabiliteit is evenwel niet scherp te trekken. Zie bijv. de auto-industrie, die het invoeren van technische verbeteringen niet laat ingaan op het moment waarop dit tech-

nisch zou kunnen, maar dit koppelt aan een duidelijk waarneembare modebeweging. Wij zullen daarom in deze analyse dit onderscheid niet maken en mode in ruimere zin laten samenvallen met een (vrij snelle) opeenvolging van veranderingen in de verschijningsvorm, die principieel een gelijktijdig aanwezig zijn van een grote diversiteit van vormen uitsluit.

Zonder twijfel gaan deze veranderingen met het maken van extra kosten gepaard. Het is nu eenmaal goedkoper van een oud model meer te produceren dan een nieuw in te voeren. Als de ondernemers desondanks toch steeds weer met nieuwe modellen komen en reeds dit feit tot een depreciatie van de oude modellen aanleiding geeft, dan is het duidelijk dat hier de wens van de consumenten een zeer belangrijke factor is. De consument is blijkbaar ook bereid de kosten te dragen en dit is reeds direct voor ons aanleiding om het economisch oordeel over de mode te herzien. Voorziening in de koopkrachtige behoefte van de consument is het criterium voor economische productie. Als blijkbaar de consument de mode positief aanvaardt, dan is dit een element in de behoeftebevrediging en dus in economische zin nuttig. Of dit verlangen van de consument rationeel of niet rationeel is, is hier niet in het geding.

Nu is toch het gedrag van de consument ten aanzien van de mode niet zo irrationeel als een zuiver kwantitatief ingesteld econoom zou kunnen vermoeden. Welvaart, zowel betrokken op het individu als op de gemeenschap, uit zich in een grote keuzemogelijkheid en daarmee in een grote verscheidenheid van de ter beschikking staande goederen. Variabiliteit is daarom zowel gevolg als uiting van grotere welvaart. Daarom wordt deze door de consument positief gewaardeerd. De mode geeft hem enerzijds een middel om zich sociaal te onderscheiden en anderzijds in een iets latere fase, van het zich conformeren aan de maatschappelijk geldende norm van kleding enz. Onderscheiden van en aansluiten bij de „massa” zijn sociaal zeer sterke drijfveren, die „hoog gewaardeerd” worden. Gegeven de mens, zoals deze sociaal-psychologisch reageert, voldoet de mode dan ook aan reële behoeften. Hier komt dan nog bij dat de uitverkopen het voor de massa

(Ingezonden mededeling)

NK F
N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

met papier geïsoleerde kabels
 voor zwakstroom en sterkstroom

koperdraad en koperdraadkabel

kabelgarnituren, vulmassa en olie

der minder koopkrachtigen mogelijk maakt zeer snel het voorbeeld van de meer koopkrachtigen te volgen, hetgeen zonder twijfel democratiserend werkt.

Een ander sociaal-economisch gevolg is, dat het „marktklimaat” in belangrijke mate door de mode wordt beïnvloed.

Onder normale omstandigheden hebben wij met een kopersmarkt te maken ¹⁾ en is de positie van de verkoper functioneel zwak. Het modeverschijnsel dwingt nu tot kopen en door deze sociale dwang tot kopen, meestal in een markt die nog relatief schaars van het mode-artikel voorzien is, wordt de functioneel zwakke positie van de verkoper sterker. Door het modeverschijnsel krijgt dus aanvankelijk de markt minder het karakter van een kopersmarkt. Mede als gevolg daarvan is de markt ook niet sterk prijsgevoelig. Het merkwaardige nu is, dat aan het einde van het seizoen de situatie volkomen omdraait. Er is dan een sterke dwang tot verkoop en dus is er een kopersmarkt in optima forma. Het prijsargument wordt belangrijk en vindt zijn toppunt in de opruimingsverkoop.

Deze afwisseling van verkopersmarkt in het begin van het seizoen en kopersmarkt aan het einde maakt dat vragers en aanbieders beiden aan hun trek kunnen komen. Bovendien kunnen de vragers zowel hun wens naar sociale onderscheiding als hun verlangen naar een goedkoop product bevredigen.

Niet alleen dus doordat de mode afwisseling en verscheidenheid brengt, maar ook doordat verkopers- en kopersmarkt elkaar afwisselen, draagt de mode tot hogere behoeftebevrediging bij.

Het staat wel vast, dat een stijging van de arbeidsproductiviteit bij de vervaardiging der goederen gepaard moet gaan met een binding van koopkracht door de distributiesector. Niet alleen de goederen bij wier productie minder arbeid nodig is, maar ook een veelheid van andere goederen moet gepousseerd worden om werkloosheid te voorkomen ²⁾.

Hier nu kunnen de mode-artikelen een zeer belangrijke functie vervullen. In beide fasen van het marktklimaat, dus zowel in het begin als in het einde van het seizoen zijn juist mode-artikelen bij uitstek geschikt om vrij geworden koopkracht te binden. Een voorbeeld hiervan zien wij reeds in de auto-industrie. De „mode” heeft hier de economische levensduur verkort door de hoge „psychologische slijtage”. Dit verkorten van de levensduur van de auto's heeft invloed gehad op de conjunctuurcyclus in die branche, waardoor een gunstige invloed op de conjunctuurbeweging van de Verenigde Staten in totaal is ontstaan. De mode, die dwingt tot het kopen van een nieuwe auto, heeft de werkgelegenheid in de auto-industrie regelmatig gemaakt, dan zonder die mode het geval zou zijn geweest. Voor de toekomst zou deze invloed van de mode op de werkgelegenheid nog wel eens veel belangrijker kunnen worden, speciaal wanneer Minister Zijlstra gelijk krijgt en wij voor een nieuwe industriële revolutie staan.

Bedrijfseconomisch is het eerste gevolg van de mode, dat deze dwingt op gezette tijden met nieuwe modellen uit te komen. De kosten van de modellen, incl. de omzetting van de productie, worden daardoor hoger. Vaak trekt men hieruit de conclusie, dat de mode tot een kleinere serie-grootte leidt, maar dat is op zijn minst dubieus. Daar waar de mode, dus de volgtijdelijke variabiliteit, geringer is, vindt men meestal een grotere gelijktijdige variabiliteit. Ook deze leidt tot kleine series. Als bijv. een bepaalde modekleur overheerst, wordt grotendeels in die kleur ge-

produceerd, hetgeen tot vergroting van de serie leidt. Het is daarom zeer de vraag, of de mode tot verkleinen van de series leidt. Wel is een nadelige factor, dat de productie veelal in een zo klein mogelijk tijdsbestek moet worden samengedrongen om van het voor verkopers gunstige begin van het seizoen te kunnen profiteren. Als deze factor eenmaal werkt, dan zijn de nadelige gevolgen alleen te bestrijden door de tijden tussen de nieuwe vormen zo klein mogelijk te maken en door de opvolging van nieuwe mode's zo snel mogelijk te laten plaatsvinden, dus niet door een vermindering, maar door een vermeerdering van de modewisselingen.

Zonder twijfel verhoogt het modeverschijnsel het risico van het voorraad houden. Dit geldt zowel voor de fabrikant als voor de handel.

Heeft men zich per abuis niet bij de modetendentie aangesloten of, wat ook wel eens gebeurt, heeft het publiek een mode niet willen accepteren, dan zijn de voorraden plotseling sterk gedeprecieerd.

De vraag is nu:

- a. Wie moet dit risico dragen?
- b. Hoe kan men dit risico verkleinen?

In het algemeen worden de economische gevolgen van een verschijnsel gedragen of door hem die het veroorzaakt, of door hem die het het beste, d.w.z. het goedkoopste dragen kan. Dit geldt ook voor de mode. Als een ondernemer probeert een mode te creëren, maar daarin faalt, draagt hijzelf het risico.

Deze regel gaat evenwel niet meer op in die gevallen, waarin de mode een normaal verschijnsel in een bedrijfstak is geworden. Er is dan geen speciale „veroorzaker” aan te wijzen en ten gevolge van het prijsmechanisme werken er dan krachten om het onvermijdelijke risico daar te laten drukken, waar dit het goedkoopste kan geschieden.

Veelal is dat tevens die geleiding, welke het best in staat is om het risico te verkleinen. De beide vragen, die wij hierboven stelden, blijken dus nauw samen te hangen. Heeft men te maken met goederen die gedurende het mode-seizoen regelmatig bij geproduceerd worden, zoals bijv. auto's, dan is het duidelijk, dat de fabrikant het best in staat is om het voorraadriskico te beperken. Maar als de markt- en productiestructuur zodanig is dat de totale voorraad praktisch klaar moet zijn als de eerste modellen gelanceerd worden, dan heeft de fabrikant bijna geen bewegingsvrijheid meer. Maar dan heeft de handel deze nog wel, mits deze handel niet in opruimingsverkoop is belemmerd.

In het eerste geval bestelt de handel bij de fabrikant al naar gelang de vraag zich ontwikkelt, in het tweede geval neemt de handel het economisch risico van de voorraad op zich door voor het begin van het seizoen te kopen. Produceert de fabrikant meer dan deze voorverkoop bedragen, dan loopt hij over dit meerdere zelf risico en wel in dezelfde mate als hij zijn vrijheid van meer op voorraad te produceren, gebruikt.

In beide gevallen is het evenwel, om het risico van de mode zoveel mogelijk te verkleinen, d.w.z. om op het juiste ogenblik de juiste maatregelen in de juiste omvang te nemen, noodzakelijk de ontwikkeling van de verkopen op de voet te volgen.

De omzetsnelheid $\frac{\text{(omzetten in een bepaalde periode)}}{\text{(gemiddelde voorraad in de periode)}}$

is daarvoor een scherp criterium, omdat daarin de omzetten in de teller en de voorraad in de noemer staat. Het is dan evenwel noodzakelijk de periode, waarover de omzet-

¹⁾ Zie: „Economische macht als een gevolg van het verschil tussen „best” en „next best””, door Dr W. J. v. d. Woestijne in „E.-S.B.” van 27 October 1954.

²⁾ Zie „Economische en Sociale Kroniek” in „De Economist” van December 1954.

snelheid wordt bepaald, zo klein mogelijk te nemen. In vele gevallen zal de berekening per week plaats moeten vinden. In dat geval kan voor de gemiddelde voorraad zonder bezwaar het gemiddelde van begin- en eindvoorraad worden genomen. Wil men de indicatie nog iets scherper maken, dan kan men in plaats van met de gemiddelde voorraad ook werken met de eindvoorraad.

Door de ontwikkeling van de omzetsnelheid in het lopende seizoen te vergelijken met de ontwikkeling in vorige seizoenen, heeft men als het ware de pols van de patiënt in handen. Dit vergroot dan de mogelijkheid om tijdig in te grijpen. Een ongunstige ontwikkeling betekent immers, dat de tijd van de verkopersmarkt voorbij is en die van de kopersmarkt is ingetreden. De verkoopstrategie moet zich dan bij dit gewijzigd marktklimaat tijdig aansluiten.

Voor de fabrikant is het van groot belang zich goed rekenschap te geven van de verhouding, die er bestaat tussen de modelkosten, die voor de gehele serie, resp. voor het seizoen gemaakt worden en de kosten, die met de productiehoeveelheid variëren (voornamelijk loon, materiaal en machinekosten). Naarmate de modelkosten (incl. de kosten verbonden aan het omschakelen van de productie) relatief hoger zijn, moet enerzijds de serie, die geproduceerd wordt, groter zijn. Dit verhoogt van die kant uit dus de risico's van de modeverandering. Anderzijds maken zulke hoge modelkosten ook de prijsconcurrentie met fabrikanten, die zich niet aan de mode storen, moeilijker. Ook langs die weg wordt dan het voorraadrisico groter.

Het spreekt vanzelf, dat dit grotere risico gebonden is aan het houden van de economische voorraad. Als het voorraadrisico dan ook bij de handel ligt, ondervindt de handel de gevolgen van deze verhouding in de kostprijsstructuur van de fabrikant en dit zal invloed moeten hebben op de bruto-winstmarge van de goederen. Naarmate deze hoger is, kan de handel weer gemakkelijker prijs-

reducties in de uitverkoop toestaan, terwijl zijn winst in het begin van het seizoen hoger zal liggen.

De vraag, of de mode de positie van de ondernemer versterkt of verzwakt, is niet eenvoudig met ja of neen te beantwoorden. Tegenover de extra kosten en risico's staat het gunstiger marktklimaat, nl. het verminderen van het karakter van kopersmarkt in het begin van het seizoen. Voor- en nadelen zijn derhalve niet eenvoudig kwantitatief te vergelijken.

Stellen wij evenwel principieel, dat de ondernemer een inkomen moet trachten te verwerven uit het overnemen van onzekerheden, wel te onderscheiden van incalculerbare en vaak ook verzekerbare risico's, dan betekent in ieder geval het modeverschijnsel een versterking van de ondernemersfunctie. Vele onzekerheden, die in het verleden inhaerent aan de productie waren, zijn in de loop der jaren verminderd. Research- en laboratoriumarbeid hebben in vele gevallen de technische onzekerheden sterk doen afnemen. Collectieve arbeidsovereenkomsten verminderden de onzekerheden op de arbeidsmarkt, marktanalyse en meer systematische in- en verkooppolitiek deden hetzelfde ten aanzien van aanvoer van grondstoffen en van de afzet. Als gevolg hiervan verminderde in het persoonlijk inkomen van de ondernemer het zuiver *winstelement* ten gunste van arbeidsinkomen en normaal rendement van zijn vermogen. Zonder twijfel heeft het modeverschijnsel tot gevolg, dat het winst- (en verlies!) element in dat inkomen een belangrijke plaats gaat innemen. In die zin neemt dan de typische ondernemersfunctie in betekenis toe. Dit betekent dat de inkomensverschillen, die samenhangen met een goed aanvoelen van de marktsituatie, groter zullen worden naarmate de mode een belangrijker factor is. Het oordeel over de wenselijkheid van de mode zal dan ook mede afhangen van de vraag of de directeur van een bedrijf meer of minder „ondernemer” in de economische zin is.

Amsterdam.

Drs S. C. Bakkenist.

De basisgrondstoffen voor de atoomenergie

Algemene beschouwing.

Het uraniummetaal was in de 19e eeuw reeds lang bekend. Pechblende, het mineraal dat het meeste uranium bevat, werd in 1789 door de chemicus Klaproth in Joachimsthal in Bohemen ontdekt en in Frankrijk ontdekte de mineraloog Champeaux bij Autun een mineraal dat naderhand autiniet genoemd werd en dat uranium bevatte. Voor het ontdekte uraniummetaal interesseerde zich practisch niemand totdat Pierre en Marie Curie het radium ontdekten in 1898. Het radium vormde toen wel een stimulans om ijverig naar het uraniummetaal te zoeken, maar allerlei redenen verhinderden een exploratie op grote schaal. Sinds 1939 is de belangstelling voor uranium en thorium — de andere grondstof voor de kernenergie — echter sterk toegenomen nadat was ontdekt dat deze elementen splijtbaar waren. Men voorzag grote mogelijkheden met deze elementen doch het concrete gebruik bleef nog achterwege. Toen echter de tweede wereldoorlog uitbrak, werd het uranium een oorlogsmiddel. Gezien de gebleken energiepotentie van uranium in de oorlogsjaren en het probleem van een naderend energietekort in de wereld, is het duidelijk dat men van dat ogenblik af dit kostbare materiaal niet meer los liet, en het denkbaar ook niet meer los zal laten in de toekomst.

Op het ogenblik kent men als basisgrondstoffen voor

het creëren van atoomenergie alleen uranium en thorium. Wat het uranium betreft, dit bestaat voor een deel uit uranium 235 (U-235) en voor een — overwegend — deel uit uranium 238 (U-238). U-235 nu is de enige energiestof die direct in uranium aanwezig is. Het maakt echter slechts 0,7 pCt van uranium uit. Door transformatie van het andere bestanddeel van uranium, nl. U-238, dat voor 99,3 pCt hierin voorkomt, wordt plutonium (Pu-239) verkregen dat dus de tweede energiestof — zij het niet rechtstreeks uit de natuur — is. De hier genoemde transformatie van U-238 in Pu-239 vindt plaats in een kernreactor. Door behandeling van het element thorium tenslotte, ontstaat de derde energiestof nl. U-233. Samenvattend zijn er dus drie energiestoffen nl. U-235 en Pu-239 (voortkomend uit uranium) en U-233 (voortkomend uit thorium).

Het element uranium, in zijn oorspronkelijke staat een plet- of kneedbaar metaal dat uit uraniumoxyde (U O₂) wordt gewonnen, is volgens de berekeningen en onderzoeken van het ogenblik in voldoende mate in de aarde aanwezig. De moeilijkheid is echter dat tot op heden vrij weinig vindplaatsen zijn waar rijke en goed exploiteerbare lagen worden aangetroffen. Om exploiteerbaar te zijn moeten de lagen een concentratie hebben van minstens 0,1 pCt d.w.z. dat op een ton gedolven uraniumerts

minstens 1 kg uranium voorkomt. Wanneer het uranium wordt gewonnen als een nevenproduct, zoals in de goudmijnen van Zuid-Afrika, dan kan een concentratie van 0,01 pCt ook nog rendabel zijn. In het concentratiepercentage ligt dus het voornaamste externe probleem. Een tweede probleem, dat wij het interne zouden willen noemen, is gelegen in het element uranium zelf. Zijn weerstand tegen corrosie is miniem en zijn structuur is onderhevig aan de radio-actieve uitstraling. Intensief wordt dan ook gezocht naar een uraniumalliage die zo min mogelijk van het een noch van het andere last heeft.

Het meest bekende en belangrijkste der mineralen, waarin uranium voorkomt is pechblende, d.i. praktisch zuiver UO_2 , dat ca 80 pCt metaal bevat. Pechblende is een zwart amorph product met een dichtheidsfactor van 8,9 en heeft tot formule $UO_2 \cdot UO_3$. Deze formule heeft echter alleen betrekking op de meest voorkomende vorm van het mineraal d.w.z. op het niet-gekristalliseerde vanitiet: in het tegenovergestelde geval waarbij een meer zeldzaam vanitiet voorkomt, gebruikt men de term urani-niet. Pechblende is sterk onderhevig aan allerlei veranderingen in de natuur (atmosfeer, watercirculatie aan het aardoppervlak etc.). Door verschillende formaties komt het in de natuur in diverse vormen voor (bijv. als carnotiet: genoemd naar de Franse ingenieur Carnot).

De voornaamste uraniumlanden.

1. Belgische Congo.

Deze Belgische kolonie is op het moment nog de grootste uraniumproducent. Niet in de laatste plaats is dat te danken aan het feit dat de uraniumconcentratie in de aldaar gedolven mineralen over het algemeen hoog is nl. ca 50 pCt. Bekend is vooral de grote Shinkolobwe-mijn in Haut-Katanga („Union Minière du Haut-Katanga”: vroeger de grootste koperproducent). De uraniumlagen werden hier in 1913 ontdekt. Zuid-Afrika, Canada en de Verenigde Staten schijnen volgens de laatste berichten hard bezig te zijn de Belgische Congo voorbij te streven. Deze berichten lijken ons echter niet geheel in overeenstemming met de houding die de Belgische Regering medio 1954 tegenover de Verenigde Staten aannam. Zij deelde toen nl. de Amerikanen mede, dat zij het uraniumcontract niet meer wenste te verlengen als de Verenigde Staten niet voldeden aan een aantal, tamelijk zware, voorwaarden. België wil o.a. in ruil voor deze contractsverlenging technische inlichtingen over het gebruik van kernenergie voor vredesdoeleinden (wil in dit opzicht de meest-begunstigde natie worden zoals Canada), het vraagt een hogere prijs en verlangt een deel van het uraniummerts zelf te behouden. Tegenover deze eisen nu, zouden de Verenigde Staten welwillend staan: de onderhandelingen zijn echter inmiddels geschorst mede in verband met de nog geldende Mac-Mahon Wet die o.a. het verbod inhoudt informatie aan andere landen te verstrekken.

2. Canada.

Dit land wordt beschouwd als de tweede uraniumleverancier van de vrije wereld. De oudste uraniummijnen zijn gelegen aan het Grote Berenmeer alwaar in 1931 de eerste pechblendelagen werden ontdekt (Port Radium) met een uraniumconcentratie van ca 1 pCt. In de uraniummijn van Port Radium, die reeds van 1939 af in exploitatie is, brak in 1951 brand uit; hierdoor trad een stagnatie in de productie op. Na het herstel van de schade, kwam ook nog een nieuwe mijn in exploitatie aan Beaver Lodge Lake (in het noorden van de provincie Saskatchewan). Men denkt de Canadese productie binnen enkele jaren

ten opzichte van 1951 te verviervoudigen. De uranium-exploratie en -exploitatie zijn in dit land in handen van de, door de Staat gecontroleerde, Eldorado Company en Refining Company. Men meent een nieuw uraniumcentrum gevonden te hebben in het Blind Rivergebied (ca 150 km ten Westen van Sudbury, Ontario). Naast de activiteit die de Regering ten toon spreidt, verleent zij in allerlei opzichten steun aan het particuliere uranium-onderzoek om zodoende het totale resultaat nog groter te maken.

3. de Verenigde Staten.

De Verenigde Staten betrokken tijdens de tweede wereldoorlog en ook enige tijd daarna het benodigde uranium uitsluitend uit de Belgische Congo en uit Canada. Toen men zich echter realiseerde dat men voor meer dan \$ 1 mrd had geïnvesteerd in fabrieken om splijtbaar materiaal te maken voor de oorlogsvoering en dat tegenover dit geweldige potentieel een zeer onevenredig aanbod van uranium stond en toen tevens de dageraad begon te gloren voor de toepassing van de atoomenergie voor vredesdoeleinden, ontketende zich sinds 1948 een geweldige uranium-rush, speciaal gericht op het Colorado-Plateau alwaar in de carnotietlagen een uraniumconcentratie van 0,2 tot 1 pCt werd aangetroffen. In het genoemde Colorado-Plateau schijnen momenteel ca 600 mijnen in werking te zijn (het begrip „mijn” moet in dit geval niet te ruim worden genomen: een bezetting van twee of drie man is geen zeldzaamheid). Naast dit Colorado-Plateau, dat verreweg de grootste mogelijkheden biedt, zijn nog van belang het gebied van South Dakota, Wyoming, Californië en Nevada. Daarnaast wordt verwacht dat de berghellingen van Zuid-West Colorado en het Zuid-Westen van Utah ook nog rijke uraniumlagen bevatten. De momentele productie alsmede de verwachtingen in aanmerking nemend, meent men in de loop van 1955 de Belgische Congo in uraniumproductie te kunnen overtreffen. Evenals in Canada worden particuliere uraniumzoekers in velerlei opzicht gestimuleerd door de „Atomic Energy Commission” (A.E.C.), o.a. door het garanderen van een bepaalde prijs — zelfs tot 1962 — en door het contracteren van bepaalde af te nemen hoeveelheden gedurende een bepaalde periode. Ofschoon niet alleen de Verenigde Staten hierbij betrokken zijn, is het hier wel de plaats om te vermelden dat de Verenigde Staten, bij monde van Cabot Lodge, medio November 1954 bekend maakten dat zij in kader van het Atoomplan (oprichting van een internationale atoombank ¹⁾ waaraan o.a. de landen die normaal en verrijkt uranium, thoriummetaal U-233, U-235 en U-238, plutonium en verwante stoffen bezitten, deze materialen ter distributie kunnen overdragen etc.) 100 kg splijtbaar materiaal ter beschikking zouden stellen van proefondervindelijk werkende kernreactoren in het buitenland. De beschikbaar gestelde hoeveelheid zou voldoende zijn om in de gehele wereld een aanzienlijk aantal kernreactoren te doen werken.

4. Zuid-Afrika.

Zuid Afrika is, naast Australië, een van de nieuwste sterren aan het uranium-firmament. De voornaamste bedrijvigheid van dit land bestaat, zoals bekend, uit de goudwinning. Bij deze goudwinning was vroeger het uranium-materiaal een afvalproduct waar geen aandacht aan werd besteed. Onder invloed van de prestaties van

¹⁾ Het initiatief tot oprichting van dit lichaam — bedoeld als een organisatie die het vreedzaam gebruik van atoomenergie zal bevorderen en technisch mogelijk zal maken — werd genomen door de Verenigde Staten, Engeland, Canada, Australië, Zuid-Afrika, Frankrijk en België.

de Belgische Congo gedurende de tweede wereldoorlog en daarna ten gevolge van de atoomactiviteit, vooral in de Verenigde Staten en in Engeland, kreeg dit afvalproduct een grote belangstelling (het was reeds lang bekend dat in de goudaders van Witwatersrand o.a. radioactieve stoffen voorkwamen). Voordat Smuts in 1948 officieel bekend maakte dat zijn land over grote uranium-reserves beschikte, was reeds een proefbedrijf bezig met de winning van uranium. Het eerste grote uraniumbedrijf kwam in werking in 1952 nadat het atoomlichaam van Zuid-Afrika, de Atomic Energy Board, in 1950 met de Verenigde Staten en Engeland een leverings- en financieeringscontract had afgesloten. Op het moment zijn ca 16 mijnen bij dit leveringscontract ingeschakeld terwijl een 25-tal bestaande goudmijnen is geïnstalleerd om uranium te gaan winnen. Alles wat in dit land betrekking heeft op uranium en atoomenergie valt onder de bepalingen van de „Atomic Energy Act”. Uit alle gegevens en feiten die thans van dit land bekend zijn, moet worden geconcludeerd dat het voorbestemd is om binnen niet al te lange tijd een — zo niet de — leidende rol te gaan spelen op het terrein van de uraniumproductie.

5. Frankrijk.

Na de tweede wereldoorlog is Frankrijk zich direct intensief gaan bezighouden met het probleem van de atoomenergie. Als grote en inventieve mogelijkheid was bij haar de wil aanwezig om zelf de beschikking te krijgen over de daarvoor noodzakelijke basisgrondstoffen. Vandaar dat in 1946 de „Direction des Recherches et Exploitation Minière” (D.R.E.M.) werd opgericht met het doel, onderzoeken te doen in Frankrijk en de overzeese Franse gebiedsdelen naar uraniumhoudende ertslagen. Wat Frankrijk zelf betreft: sinds 1946 zijn door de D.R.E.M. tot uraniumgebieden verklaard: Puy de Dôme (Lachaux), Haute Vienne (La Crouzille), Haute Savoie (Gruzy) en de Vendée (Montagne sur Sèvres) en verder heeft zij haar vermoedens uitgesproken ten aanzien van bepaalde delen van Corsica en de Oost-Pyreneeën. Toch waren deze onderzoeken van de D.R.E.M. niet de eerste in Frankrijk. In de 19de eeuw werden reeds uraniummineralen ontdekt o.a. bij Saint Symphorien de Marmagne en bij Autun: men sloeg echter — zoals toen overal in de wereld het geval was — geen acht op de gedane vondsten. De concentratie waarin het uranium in de verschillende sectoren voorkomt is zeer uiteenlopend. Zo bedraagt de concentratie bijv. in de lagen van Montagne sur Sèvres (Vendée) 2 pCt terwijl bij Limoges (Haute Vienne) een concentratie van 85 pCt werd geconstateerd. Een zeer rijke laag is onlangs ook nog gevonden in Le Forez (Puy de Dôme), waar ook enkele mijnen in exploitatie zijn. In verband met uraniumvondsten in het Zwarte Woud heeft de C.E.A. (Commission Energie Atomique) proefboringen laten verrichten in de Elzas welke, zoals de laatste berichten luiden, boven verwachting geslaagd zouden zijn. Er zou geboord zijn tot op een diepte van 100 m. De geschatte rijkdom in dit nieuwe gebied zou de waarschijnlijkheid niet uitsluiten dat het zwaartepunt van de Franse uraniumwinning naar de Elzas werd verlegd. In de Frans-overzeese gebiedsdelen, is, wat de uraniumwinning betreft, allereerst Madagascar van belang. Hier werd reeds in het begin van deze eeuw uranium ontdekt bij Betafo (Antsirabe) en niet lang geleden is een gemengde uranium-thorium-laag aangetroffen bij Fort Dauphin in Zuid-Oost Madagascar. Ook zijn nog onderzoeken gaande in Marokko en Algiers: hier en daar schijnt men resultaten te boeken.

6. Oost-Duitsland.

Buiten Joachimsthal (Bohemen) hebben de Russen o.a. de beschikking over de uraniumvoorraden in het Ertsgebergte (Johanngeorgenstadt). Bekend is de grote mijnenreeks die zich in de vallei tussen Johanngeorgenstadt en de Aue bevindt (ca 200 mijnen). De betreffende mijnen, die een concentratie van 0,2 tot 2 pCt hebben, beginnen geleidelijk uitgeput te raken, zoals de productiecijfers over enkele jaren ons aantonen. De hoeveelheid pechblende was groot: in 1947, 70.000 ton, in 1950: 56.000 ton en in 1953: 31.000 ton. Het aantal arbeiders dat aan het uraniumbedrijf verbonden is, bedraagt ca 100.000 man. Nu, zoals gezegd, dit oudste uraniumgebied uitgeput begint te raken, is men ook in Oost-Duitsland uit gaan zien naar nieuwe vindplaatsen. Men heeft deze gevonden bij Katzendorf en Sorge Settendorf in Thüringen. De productie in dit nieuwe gebied bedraagt ca 1.800(?) ton per dag. Het aantal arbeiders in dit gebied is 80.000. Een bijzonderheid is, dat de Amerikanen deze gebieden, die gerekend worden tot de rijkste vindplaatsen van uranium in Europa, na 1945 aan de Russen hebben overgedragen. De gehele uraniumwinning in de beide genoemde gebieden is in handen van de Sowjet-Russische onderneming „Wismut A.G.”. Buiten de hierboven genoemde gebieden in Oost-Duitsland schijnen de Russen ook nog uraniummogelijkheden te hebben in de buurt van Leningrad en in het Kirgizeengebied.

7. Australië.

In September 1954 werd dit land gevoegd bij de uraniumproducerende landen door de opening van de Rum Jungle Mill bij Darwin. De uraniumfabriek van Port Pirie in Zuid-Australië zal waarschijnlijk het uranium van de Zuidelijke vindplaats Radium-Hill omstreeks het begin van 1955 kunnen gaan verwerken. De jongste uraniumontdekking is gedaan bij Chillagoe in North Queensland: deze ontdekte laag zou even rijk zijn als die in het Noordelijke gebied. De uraniumconcentratie bij Chillagoe kan worden gesteld op 5 tot 10 pCt (er werden drie lagen aangetroffen). Ten slotte zij nog vermeld dat in Adelaide een fabriek met laboratoria is opgericht om de uraniumertsen te onderzoeken.

8. Overige landen.

Wat de overige landen betreft zij vermeld, dat West-Duitsland volgens Prof. Heisenberg per jaar 9 ton uranium zou kunnen winnen in Beieren en het Zwarte Woud, terwijl zich in Zweden, bij Kvarntorp, in de ertslagen 200 gram uranium per ton erts zou bevinden. In Portugal is de uraniumproductie al enkele jaren op gang; in Marokko en Ethiopië zijn uraniumhoudende ertsen ontdekt, terwijl men in Nigeria met de exploratie schijnt te zijn begonnen. In India is een nieuwe radio-actieve stof gevonden, die UO_2 (4 pCt) en thoriumoxyde (31 pCt) bevat. Deze stof wordt naar de vindplaats, Chora, choraliet genoemd. Midden 1953 hebben enkele deskundigen van de A.E.C. een onderzoek ingesteld naar uraniumlagen, die op de Philippijnen door een Amerikaans scheikundige en diens echtgenote zouden zijn ontdekt. Ten slotte wordt beweerd dat het Chinese gebied Sinkiang eveneens uranium bevat. Hoewel in ons land geen uraniumhoudende ertsen worden gedolven, menen wij hier melding te moeten maken van de vinding van Dr J. Went en Dr De Bruyn, die op het idee zijn gekomen de vaste staven uranium, die in de verschillende kernreactoren worden

gebruikt te vervangen door uranium in vloeibare toestand ²⁾).

Enkele gegevens over thorium.

Zoals reeds in het begin van dit artikel vermeld, is thorium de andere stof door middel waarvan men splijtbaar materiaal kan verkrijgen dat nodig is voor de ontwikkeling van de atoomkracht. Thorium wordt veel minder geëxploiteerd dan uranium. Men treft dit metaal o.a. aan in loodertslagen en verschillende zeldzame mineraallagen (monazietzand). De landen waar thorium aangetroffen wordt zijn: India (Zuiden), Ceylon, Australië, Siberië, Indonesië (Borneo) en de Franse Congo.

Voorraadschattingen van uranium en thorium.

De schattingen van de uranium- en thoriumreserve in de wereld lopen sterk uiteen. Om enkele uitersten te noemen, vermelden wij hier de schatting van F. Matthews in zijn „Mineral sources of the World”, nl. 30.000 tot 500.000 ton. Cohen daarentegen vertelt in „Nucleonics” van Mei 1953 dat de wereldvoorraad van uranium en thorium resp. 25.000.000 en 1.000.000 ton groot is. De waarheid schijnt in dit geval niet in het midden te liggen maar aan de kant van deze laatste hoge schatting als men tenminste de „Raw Material Division” van de „Atomic Energy Commission” in de Verenigde Staten, die deze cijfers ook aanneemt, voor het meest gezaghebbende lichaam in deze houdt. De momentele wereldproductie

van uranium bedraagt 10.000 ton per jaar. Interessant is in dit verband wel dat de hierboven genoemde hoge schatting overeenkomt met een energiehoeveelheid, die het 25-voudige bedraagt van de overige brandstofreserve die in de gehele wereld aanwezig is. Wat de uraniumreserve van 25.000.000 ton alleen reeds betreft: hieruit kan een energie vrijgemaakt worden van 12 Q ³⁾ als men alleen U-235 in aanmerking neemt. Wanneer echter ook het uraniumbestanddeel U-238 omgezet wordt in plutonium, dan kan er uit deze hoeveelheid een energie vrijkomen die equivalent is aan ca 1.700 Q. Wanneer wij deze energiehoeveelheid van 1.700 Q stellen tegenover de energiebalans, die Putnam in zijn boek „Energy in the future” opstelt, dan moeten wij tot de conclusie komen dat men zich, wat de hoeveelheid, afkomstig uit kernbrandstof, betreft, voor de toekomstig uit kernbrandstof te maken. Volgens Putnam nl. zal de totale energiebehoefte in de periode van 1950-2050 (rekening houdend met een toenemend verbruik o.a. door de aanwas van de wereldbevolking) ca 72 Q zijn. Van deze hoeveelheid kan 38 Q geleverd worden door kolen, gas en olie etc. („fossil fuels”) en 8 Q door zon, wind en water („income energy”). Er is dus een tekort van ca 26 Q om de gehele behoefte in deze periode te dekken. De energiehoeveelheid van 1.700 Q is dus ruimschoots voldoende niet alleen om dit tekort te dekken, maar ook om daarna praktisch geheel alleen als energiebron te fungeren.

Zwolle.

Drs P. H. M. CREMERS.

²⁾ Zie: „Kern-reactoren met vloeibare brandstof” in „Electro-techniek” van 17 Juni 1954.

³⁾ 1 Q is equivalent aan de energie die verkregen kan worden uit 38 mrd ton steenkolen.

De vreemdelingenverkeersindustrie in België

De belangrijke plaats van het toeristenverkeer in de economie wordt thans niet meer betwist. Toch heeft het lang geduurd, eer men het toerisme erkende als één der belangrijke factoren in het economisch leven. Ook in België is de belangstelling en de waardering voor de vreemdelingenverkeersindustrie lange tijd uitgebleven. Het is daarom niet te verwonderen, dat België ten opzichte van de beschermingsmaatregelen, getroffen in concurrerende landen, nog een grote achterstand heeft in te halen.

Twee voorbeelden kunnen de juistheid hiervan aantonen. Ten eerste heeft het Belgische hotelwezen te lang gewacht met het aanpassen van de pensionprijzen aan die in de concurrerende landen, terwijl men eerst laat heeft ingezien dat als gevolg van het toenemende volkstoerisme een wijziging is gekomen in de samenstelling van de bevolkingsgroep, die aan het toerisme deelneemt, waardoor het noodzakelijk is, tot een vérgaande reorganisatie over te gaan. Ten tweede is het bedrag, dat de Overheid jaarlijks voor toeristische publiciteit ter beschikking stelt, aan het Commissariaat-Generaal voor Toerisme, zeer gering, zeker in verhouding tot de bedragen die in andere landen hiervoor worden toegestaan.

Capaciteit van het hotelwezen.

Gelukkig is er een gunstige wending te bespeuren. Het Belgische hotelwezen doet thans een te waarderen poging om tot een aanpassing aan de veranderde situatie te komen, en is er in geslaagd een belangrijke prijsverlaging door te voeren, ondanks de hogere prijzen van voedingsmiddelen en de verhoging van de fiscale en sociale lasten. Einde 1952 deelde het Commissariaat-

Generaal voor Toerisme¹⁾ mede, dat in het gehele land 41.052 hotelkamers (met plaats voor 73.699 personen) ter beschikking stonden, verdeeld over 2.185 hotels. De geografische verspreiding van de hotels was ongeveer als volgt: één derde in de kuststreek, één derde in het gebied van Maas en Ardennen, en één derde in de rest van het land. Aan deze cijfers dienen nog die voor de pensions te worden toegevoegd; hun aantal bedroeg op genoemd tijdstip 2.325, met logies voor 32.824 personen. De totale receptieve capaciteit beliep dus 106.523 personen. Ter vergelijking diene, dat het Europese hotelwezen thans in totaal over 4 mln bedden kan beschikken. Men moet daarbij echter rekening houden met de gevolgen van de oorlog, waardoor de Belgische hotelcapaciteit met 14 pCt daalde (een vermindering met 7.169 kamers, waarvan 4.076 in het kustgebied en 1.249 in de Ardennen).

Overnachtingsprijzen.

Elk jaar worden in de loop van de maand December²⁾ door het Commissariaat-Generaal voor Toerisme de hotelhouders aangeschreven met het verzoek, de prijzen op te geven welke zij het volgende seizoen zullen berekenen. Deze prijzen worden dan in de hotellijst van het Commissariaat-Generaal vermeld. Zij worden dus geheel vrij door de hotelhouders vastgesteld, doch worden na publicatie in de hotellijst voor de desbetreffende periode bindend. In 1953 omvatte deze lijst 1.302 hotels, tegen 1.595 in 1954. Vergelijken wij de prijzen van de

¹⁾ „De toeristische bedrijvigheid in België in 1952”, Ministerie van Verkeerswezen — Commissariaat-Generaal voor Toerisme.

²⁾ Jaarverslag 1953 van het Commissariaat-Generaal voor Toerisme.

hotels die in 1953 in de lijst waren opgenomen met de prijzen die door *dezelfde* hotels in 1954 werden berekend, dan resulteert de volgende tabel:

	kuststreek	Ardennen-Maas	pittoreske steden	kunststeden
Stijging	49	78	32	43
Daling	17	6	2	8
Ongewijzigd	416	297	206	148
Totaal	482	381	240	199

Hieruit blijkt dus, dat ruim 85 pCt van de Belgische hotels die in de lijst van 1953 voorkwamen, hun prijzen in 1954 handhaafden of hebben verlaagd.

In de jaren 1952-1953 werden de volgende tarieven genoteerd³⁾:

fr. 120	in 7,6 pCt van de hotels
fr. 125 tot fr. 145	in 29,6 pCt
fr. 150 tot fr. 170	in 31,8 pCt
fr. 175 tot fr. 195	in 14,3 pCt
fr. 200 en meer	in 16,7 pCt

De gemiddelde overnachtingsprijs in 911 hotels in het jaar 1949 bedroeg fr. 180,20 tegenover fr. 172,50 in 1.595 hotels in 1954. Tevens blijkt uit de beschikbare gegevens, dat in 1954 de minimumovernachtingsprijs in 82,4 pCt van de hotels boven fr. 175 ligt, en de maximumprijs in 79 pCt van de hotels beneden fr. 200. Gezegd mag worden, dat deze prijzen op internationaal plan de concurrentie aan kunnen.

Werkgelegenheid.

Aan de hand van gegevens van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid werden ramingen gedaan⁴⁾ omtrent het aantal personen dat in de vreemdelingenverkeersindustrie werkzaam is. Hieruit resulteert een aantal van 51.500 personen, die opgeven, hotel- of pensionhouder te zijn, daarnaast 21.500 loontrekkenden en bovendien ongeveer 40.000 helpers. De statistiek vermeldt nog dat ongeveer 46.500 personen, zonder het beroep uitsluitend uit te oefenen, niettemin een inkomen in het hotelbedrijf verdienen. Men mag dus aannemen, dat in totaal 160.000 personen in het hotelbedrijf werkzaam zijn.

In nauwe relatie met het toeristische bedrijf staan, naast het hotelwezen, nog de reisbureaux en vermaaksbedrijven, waarin 7.000 personen werkzaam zijn en gedeeltelijk ook de zeevaart, het luchtverkeer en het wegvervoer. Dit verschaft arbeid aan respectievelijk 4.000, 2.000 en 15.000 personen. Het laatste cijfer is gebaseerd op het aantal voertuigen dat wordt gebruikt voor personenvervoer. Ook de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen en de Nationale Maatschappij der Belgische Buurtspoorwegen (N.M.B.S. en N.M.B.B.S.) verschaffen voor een niet onbelangrijk deel dank zij het toeristenverkeer werk aan een omvangrijk personeel. Deze aantallen worden voor genoemde maatschappijen respectievelijk geschat op 20.000 en 12.000 personen. Een totaalstelling van alle personen die werkzaam zijn in bovengenoemde, direct of indirect met het toeristenverkeer verband houdende, bedrijven geeft als minimumaantal 220.000 personen, ofwel 5,6 pCt van de actieve bevolking van het land. Bij deze raming is geen rekening gehouden met de vaklieden, handelaren en personen werkzaam in de kunstnijverheid, waarvan het bestaan nauw samenhangt met het toeristenverkeer.

Geïnvesteerd kapitaal.

Volgens een rapport, samengesteld door de O.E.C.F.

³⁾ „Gebruik van de vacantielijd bij arbeiders” door Jean Nihon in „Arbeidsblad” van April 1954.

⁴⁾ „Le problème économique du tourisme en Belgique”, Commissariaat-Generaal voor Toerisme, 1950.

in 1949, is in de Belgische hoteluitrusting ruim fr. 12 mrd geïnvesteerd. In toeristische vermaaksbedrijven is ca fr. 1 mrd geïnvesteerd volgens schattingen in genoemd rapport, hetgeen zeker niet te hoog is indien men bedenkt welke bedrijven in België tot deze categorie behoren. Het bedrag dat is vastgelegd in autobusbedrijven is naar schatting fr. 1,5 mrd, terwijl in reisbureaux, verenigingen voor vreemdelingenverkeer en toeristische federaties ruim fr. 0,5 mrd is geïnvesteerd. Als wij bovendien, zoals hierboven bij de personeelssterkte, de investeringen ten behoeve van het toeristenverkeer bij de N.M.B.S. en de N.M.B.B.S. in aanmerking nemen, dan komt men tot een totale investering in de vreemdelingenverkeersindustrie van fr. 25 mrd.

Bedrijvigheid in de laatste jaren.

Tijdens het seizoen 1952-1953 werden in België 9 mln overnachtingen geboekt, wat een stijging met 13,5 pCt betekende ten opzichte van het voorgaande seizoen. In de periode van 1 Juni tot 30 September 1953 was de verhouding tussen overnachtingen van vreemdelingen tot die van ingezetenen als 1 tot 3,94.

De volgende tabel geeft een overzicht van de geografische verspreiding van de overnachtingen in die periode:

	alle toeristen tezamen	buitenlandse toeristen
kuststreek	64,1	11,1
Ardennen-Maas	11,7	16,0
kunststeden	19,7	70,3
andere steden	4,5	25,6

De Engelsen en Fransen vormen 82 pCt van het buitenlandse toerisme aan de kust. De Nederlanders maken 46 pCt uit van het totale buitenlandse bezoek aan het gebied Ardennen-Maas, gevolgd door de Fransen met 17 pCt en de Engelsen met 12 pCt. Een indeling naar de nationaliteiten der toeristen geeft het volgende beeld:

	Engelsen	Fransen	Nederlanders	Amerikanen	Duitsers
aantal overnachtingen	535.000	484.000	326.000	194.000	158.000
in pCt van totaal buitenlands bezoek	24,7	22,3	15,0	8,9	7,3
in pCt van totaal aantal overnachtingen	6,0	5,3	3,6	2,1	1,7

Het korte verlof van de toeristen levert voor België bezwaren op. De verblijfsduur was gemiddeld: Engelsen 3½ dag, Fransen, Luxemburgers en Zwitsers 3 dagen, Oostenrijkers, Spanjaarden en Italianen 2½ dag en ten slotte Duitsers, Noren en Amerikanen 2 dagen. Om de gemiddelde verblijfsduur op te voeren, werd aan de kust een stelsel van kortingen bij langer verblijf ingevoerd; de resultaten zijn hoopgevend, zoals uit onderstaande tabel blijkt.

Betaalde kaarten in 1953:	7.258
waarvan met looptijd 7 dagen:	4.311
met looptijd 10 dagen:	1.845
met looptijd 14 dagen:	1.102

In de periode 1952-1953 waren er in totaal 864.000 vreemdelingen als toeristen in België met een gemiddelde verblijfsduur van 2½ dag. Reeds herhaaldelijk werd de vraag gesteld, waarom het hotelbedrijf niet verder gaat met het verminderen van de prijzen naarmate het verblijf langduriger is.

Ontvangsten uit het vreemdelingenverkeer.

Het berekenen van de rentabiliteit van de vreemdelingenverkeersindustrie is zeer moeilijk, omdat voor elke streek afzonderlijk en tevens voor iedere nationaliteit van de toerist een berekening moet worden gemaakt.

De moeilijkheden worden nog groter, indien men de berekeningen niet beperkt tot het hotelbedrijf, maar daarin tevens de andere sectoren van de vreemdelingen-verkeersindustrie wenst te betrekken.

In het jaarverslag van het Commissariaat-Generaal voor Toerisme verschenen de resultaten van een enquête betreffende de toeristenuitgaven, verdeeld over een aantal type-nationaliteiten in nauwkeurig omschreven omstandigheden. Zo werd bijv. een onderzoek gedaan naar de uitgaven van een Engelsman aan de kust, van een Fransman in een kunststad, van een Amerikaan die de Brusselse gemakkelikheden bezoekt enz. Voor elk van deze typen werd een frequentiecoëfficiënt berekend die aangaf, welke plaats het type ten opzichte van het geheel innam. Daaruit verkreeg men de volgende gemiddelden (in pCt):

	Engelse toerist	Fransse toerist	Amerik. toerist	Gemiddelde toerist
hotelkosten	42	52	35	43
binnenlands vervoer	17	13	9	14
ontspanning	25	26	35	28
aankopen	16	9	21	15
	100	100	100	100

De schatting van de ontvangsten is een moeilijk probleem, met name sedert de dag waarop België een vrijer deviezenstelsel invoerde. Het Commissariaat-Generaal voor Toerisme heeft, uitgaande van het aantal overnachtingen enerzijds en de uitgaven per persoon anderzijds, een berekening gemaakt waarin echter nog vele onzekerheden schuilen. Zo wordt jaarlijks een onbepaald aantal overnachtingen niet vermeld, hetgeen blijkt uit een regelmatig gepubliceerde coëfficiënt voor vergissingen die te wijten zijn aan zorgeloosheid van hen die de statistische gegevens moeten verschaffen. Ook wordt in de gepubliceerde cijfers geen rekening gehouden met de zgn. „ééndagstoeristen”.

Voor de persoonlijke uitgaven werd met opzet een theoretisch gemiddelde gekozen, dat beneden de werkelijke cijfers ligt. Onder alle voorbehoud werden vervolgens de hieronder vermelde cijfers gegeven:

~ *Ontvangsten uit het toerisme*
(in mln. fr.)

	1950-1951	1951-1952	1952-1953
Canada	12,0	13,2	32,2
Denemarken	24,5	26,7	31,0
Duitsland	52,0	90,0	158,0
Frankrijk	200,0	270,0	276,0
Iberisch schiereiland	28,0	25,0	45,0
Ierland	2,8	3,9	3,0
Italië	51,0	62,5	85,2
Luxemburg	26,0	32,0	28,2
Nederland	155,0	195,0	195,6
Noorwegen	27,0	21,0	16,2
Verenigde Staten	126,0	200,0	446,2
Verenigd Koninkrijk	240,0	266,0	321,0
Zweden	35,0	35,0	54,0
Zwitserland	38,0	45,0	51,0
Andere landen van Europa	74,0	80,0	90,0
Afrika	13,0	12,0	29,9
Azië	16,0	27,5	41,4
Latijns Amerika	23,0	38,0	69,0
Totalen	1.143,3	1.442,8	2.014,2

Doel van dit artikel was het aangeven van de plaats, die het toeristenverkeer inneemt in het Belgisch economisch leven, en tevens enige aspecten van de bedrijvigheid in deze sector uitvoeriger in ogenschouw te nemen. Hierbij bleef het sociaal toerisme buiten beschouwing, daar dit zich meer voor een afzonderlijke behandeling leent.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

Uitkering uit de agio-reserve

Inleiding.

Van de resolutie van 13 Maart 1954 inzake de uitdeling uit de agioreserve hebben reeds enkele vennootschappen gebruik gemaakt. Wij willen ons een ogenblik verdiepen in de gevolgen van het in de genoemde resolutie ingenomen standpunt voor bedrijfsleven en beleggers.

Reserves.

Op de balans van menige N.V. prijken reserves, welke, zo zou men het kunnen voorstellen, het collectieve bezit van de aandeelhouders zijn. In sommige gevallen achtte de leiding van de vennootschap het gewenst, wanneer de reserves tot een bepaalde hoogte waren gestegen, ook formeel tot uitdrukking te brengen dat de aandeelhouders de rechthebbenden zijn en men gaf bonus-aandelen uit. Volgens artikel 32 eerste lid van het Besluit Inkomstenbelasting wordt een zodanige uitgifte in het algemeen voor de nominale waarde bij de aandeelhouder belast. Men beschouwt de uitgifte van bonus-aandelen als een uitkering van winst, onmiddellijk gevolgd door een storting van de zijde van de aandeelhouder. De „winstuitkering” vormt dan inkomen. Voor een bijschrijving op aandelen geldt hetzelfde.

Er zijn omstandigheden, waarin het voor een vennootschap gewenst kan zijn een deel van hetgeen aandeelhouders hebben gestort aan dezen terug te geven. Dit wordt echter eveneens krachtens artikel 32 tweede lid van het Besluit als een dividenduitkering beschouwd, indien en voor zover er zuivere winst is. Slechts wanneer er sprake is van terugbetaling van kapitaal, hetgeen blijkt uit een desbetreffende wijziging van de statuten, blijft deze restitutie onbelast. Met deze regeling wil men klaarblijkelijk voorkomen, dat een vennootschap toch langs een omweg onbelast winst zou uitkeren.

Agio-reserve.

De bovenstaande regeling gaat uit van de gedachte, dat de oorsprong van de reserves de ingehouden winst is en dat de uitgifte, resp. uitkering uit de reserves een verlate winstuitdeling is. Niet alle reserves echter spruiten uit deze bron voort. Met name geldt dit voor de agio-reserve. Deze is ontstaan door storting van aandeelhouders bij emissies boven pari en is dus uit kapitaalstorting ontstaan. Een uitgifte van bonus-aandelen resp. een uitkering in contanten ten laste van de agio-reserve mag men daarom niet als winstuitkering beschouwen. Omtrent het al of niet belast zijn heeft geruime tijd onzekerheid geheerst, doch door de in de aanhef genoemde resolutie is hieraan een einde gekomen. Uitgifte van een bonus-aandeel, bijstempeling van aandelen en uitkering in contanten ten laste van de agio-reserve, mits boekhoudkundig nog aanwezig, zijn belastingvrij. De fiscus handhaaft de zienswijze dat ook uitgifte van een bonus-aandeel ten laste van de agio-reserve in twee handelingen kan worden gesplitst nl. een uitkering in geld gevolgd door storting door de aandeelhouder. De uitkering is echter geen winstuitdeling, doch een kapitaalrestitutie, waarbij men dan maar aanneemt, als zou door statutenwijziging het kapitaal zijn verminderd ¹⁾. Dit betekent tevens, dat wanneer een uitkering in contanten plaatsvindt, zonder dat hier-tegenover de aandeelhouder stort ter verkrijging van een

¹⁾ Tj. S. Visser, Uitkering uit agio-reserve — Naamloze Vennootschap, Juli/Augustus 1954.

gratis-aandeel ook deze uitkering als een kapitaalrestitutie wordt beschouwd.

De eis van de boekhoudkundig aanwezige reserve.

Zoals opgemerkt geldt de faciliteit alleen wanneer de agio-reserve boekhoudkundig aanwezig is. Het komt ons voor dat dit zodanig moet worden geïnterpreteerd dat het accent op „aanwezig” valt. Zou men de eis stellen, dat de agio-reserve in de boeken met name wordt genoemd, dan zou een ongewenste discriminatie worden geïntroduceerd. Immers, het boeken van de agio-reserve op een afzonderlijke rekening heeft tot voor kort weinig of geen zin gehad. Moet men de mogelijkheid van uitdeling uit de agio-reserve nu laten afhangen van het volkomen willekeurig aanwezig zijn van een rekening agio-reserve in de boekhouding? O.i. pleit alles er voor het bedrag van de maximaal uitkeerbare agio-reserve te bepalen op de in de loop der jaren gestorte agio's eventueel verminderd met die verliezen, welke niet op de uit de winst gevormde reserves konden worden afgeschreven omdat deze waren uitgeput.

De belegger.

Enkele belangrijke maatschappijen hebben inmiddels van de nieuwe mogelijkheid gebruik gemaakt (Philips, Kon. Olie, Billiton Mij, Werkspoor, Kon. Ned. Papierfabriek, Kon. Java China Paketvaart, van-Gelder Zonen). De vraag doet zich nu voor in hoeverre de beleggers hiervan profiteren. Vooropgesteld moet worden, dat de statutaire bepalingen van de vennootschappen niet gelijk zijn en derhalve de gevolgen van een uitkering ten laste van een agio-reserve zullen verschillen. In het algemeen kan men toch wel iets opmerken. Wij moeten dan onderscheid maken tussen de uitgifte van bonus-aandelen resp. bijstempeling en uitkering in contanten, alle ten laste van de agio-reserve.

Het bonus-aandeel.

In geval van uitreiking van een bonus-aandeel verandert er in principe voor de aandeelhouders niets. Zij blijven onderling in dezelfde verhouding als tevoren deelgerechtigd in de toekomstige uitkeringen. De intrinsieke waarde van hun bezit in de onderneming blijft voorts gelijk. Er vindt slechts omzetting plaats van reserve in kapitaal.

Welke de koersvorming zal zijn na uitgifte van de bonus hangt af van de gevoerde dividendpolitiek. Met een cijfervoorbeeld kunnen wij dit verduidelijken. Stel een aandeelhouder bezit een aandeel met een nominale waarde van f 1.000. Hierop wordt 10 pCt dividend uitgekeerd. Wanneer men 5 pCt als het wenselijke rendement beschouwt, zal de theoretische koers 200 pCt zijn. De onderneming geeft nu per f 1.000 nominaal een bonus-aandeel van eveneens f 1.000, zodat de aandeelhouder nu twee aandelen van elk f 1.000 nominaal in bezit heeft. Keert de onderneming hetzelfde bedrag aan dividend uit, dan betekent dit op het verdubbelde aandelenkapitaal een dividend van 5 pCt. De theoretische koers van elk der aandelen van f 1.000 zal 100 pCt worden. Handhaaft de onderneming een dividend van 10 pCt, dus verdubbelt men het uitgekeerde dividendbedrag, dan zal de koers theoretisch 200 pCt worden.

Uitkering in contanten.

Dit betekent in feite een vermogensreductie. De intrinsieke waarde van de onderneming vermindert. Twee mogelijkheden doen zich hier nog voor. Het zou kunnen zijn, dat het uitgekeerde vermogen reeds niet tot de winst bijdroeg en renteloos lag. Na uitkering uit de agio-reserve

zal de winst en het deel dat als dividend wordt uitgekeerd uit dezen hoofde niet veranderen. Voor een koerswijziging is dan geen plaats.

Waarschijnlijker is dat het uitgekeerde deel van de reserve tezamen met het overige vermogen wel tot de winst bijdraagt. De uitkering zou dan een amputatie betekenen, de winst en nemen wij aan ook het dividend zou worden verlaagd, de koers zou met een daling reageren. Men mag echter niet aannemen, dat een onderneming deze politiek zal volgen. Er is evenwel een andere mogelijkheid.

Tegelijkertijd met de uitkering van de agio-reserve kan de overige reserve uit de winst worden versterkt. Men krijgt dan het geval, dat uit de winst slechts een primair dividend van bijv. 4 pCt wordt uitgekeerd, dat daarnaast de aandeelhouders nog bijv. 6 pCt uitkering in contanten uit de agio-reserve ontvangen, doch dat de daling van deze reserve wordt gecompenseerd door een extra-dotatie uit de winst gelijk aan de onttrekking aan de agio-reserve.

De positie van de onderneming zou in wezen onaangetast blijven. Voor de aandeelhouder zou deze wijze van uitkering meebrengen, dat hij 6 pCt belastingvrij zou incasseren. Wanneer wij de ontvangsten in de vorm van dividend en in gedeeltelijk dividend en uitkering uit de agio-reserve naast elkaar stellen, dan krijgen wij bij verschillende marginale belastingpercentages het volgende beeld:

	10 pCt dividend			4 pCt dividend + 6 pCt uit agio-reserve		
	bij belastingperc. van:			bij belastingperc. van:		
	25 pCt	50 pCt	75 pCt	25 pCt	50 pCt	75 pCt
Bruto	10	10	10	4+6=10	4+6=10	4+6=10
Netto	7½	5	2½	3+6=9	2+6=8	1+6=7

De netto-voordelen zijn resp.: 1½ pCt, 3 pCt en 4½ pCt, dus resp. 20 pCt, 60 pCt en 180 pCt meer ten gevolge van de belastingvrijdom; zij stijgen vanzelfsprekend naarmate men meer belasting betaalt. Voor hen die in de hoogste belastingklasse vallen is dus het bezit van aandelen, waarop een uitdeling uit de agio-reserve zal plaatsvinden, het meest aantrekkelijk. Van deze, tevens de meest koopkrachtige groep, zal de grootste vraag naar deze aandelen uitgaan. Hun invloed op de koersvorming zal groot zijn. Opgemerkt moet worden, dat beleggingsmaatschappijen het betreffende voordeel niet aan hun participanten kunnen doorgeven. Voor hen blijft echter de koersstijging van belang.

Het hierboven berekende voordeel in de uitkering zal in een koersstijging tot uiting komen. Nemen wij als voorbeeld de aandeelhouder, welke een belasting van 50 pCt betaalt. Wanneer deze zich een bruto-rendement van 5 pCt wenst, dan zal bij een dividend van 10 pCt de theoretische koers 200 pCt zijn. Zal nu de boven geschetste uitdeling uit de agio-reserve, waarbij de aandeelhouders een netto-opbrengst van 8 pCt genieten hetgeen gelijk staat met een bruto-dividendum uitkering van 16 pCt, tot een koers van 320 leiden? Deze stijging zal niet mogen optreden. De agio-reserve is nl. beperkt, hetgeen vroeg of laat aan de uitkering uit deze reserve een einde maakt. Wanneer gedurende bijv. drie jaar de uitkering plaatsvindt geniet de aandeelhouder gedurende deze periode een extra voordeel van netto 9 pCt; is het uitkeringstijdvak 6 jaar, dan wordt dit 18 pCt. Wij verwaarlozen bij deze berekening het feit, dat wij eigenlijk de contante waarde van de jaarlijkse voordelen zouden moeten nemen, doch op deze korte termijn maakt dat slechts weinig verschil.

Slotbeschouwing.

Als gevolg van het bestaan van de resolutie is een zekere willekeur ontstaan. Immers, vennootschappen welke op de balans een agio-reserve hebben, kunnen thans meer voor hun aandeelhouders doen dan vennootschappen die geen agio-reserve bezitten. Nu kan men tegenwerpen, dat deze laatste vennootschappen, in geval zij hebben geëmitteerd, dit a pari hebben gedaan. Hiervan kunnen de aandeelhouders hebben geprofiteerd in de vorm van de claim, welke zij hebben gekregen. Deze vennootschappen hebben dan op andere wijze voor hun aandeelhouders gezorgd. Dit geldt uiteraard niet voor die maatschappijen, die na de oprichting nimmer hun kapitaal hebben uitgebreid of die verliezen van de agio-reserve hebben afgeschreven. De aandeelhouders van deze vennootschappen blijven van de eventueel uit de resolutie voor hen voortvloeiende voordelen verstoken.

Ook ingeval agio-reserves aanwezig zijn weet de aandeelhouder niet met zekerheid waar hij aan toe is. Immers, bij verschillende ondernemingen is niet bekend hoe groot de desbetreffende reserves zijn. Evenmin weet men of deze geheel zullen worden uitgekeerd. Dit brengt enige onzekerheid in de waardering van het aandeel.

Men zou voorts naar voren kunnen brengen, dat de ministeriële interpretatie elk ogenblik gewijzigd kan worden. Opgemerkt moet dan worden, dat de resolutie van 13 Maart jl. zeer principieel is, zodat men de gevolgen zonder twijfel nauwkeurig heeft bestudeerd en ook geaccepteerd. Wij mogen er dus van uitgaan dat de resolutie zal worden gehandhaafd. Trouwens verschillende maatschappijen hebben hun agio-reserves reeds geheel of gedeeltelijk aan aandeelhouders ter beschikking gesteld. Het intrekken van de resolutie zou dan een onbillijke discriminatie betekenen t.a.v. die ondernemingen, die het onderwerp in studie hebben en wellicht in de nabije toekomst tot uitdeling uit de agio-reserve zullen overgaan.

Hilversum.

C. D. JONGMAN.

BOEKBESPREKING

Dr W. Brand: Het streven van de economisch onontwikkelde landen naar een hogere levensstandaard.
H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden, 1954, 240 bladz.

Dit boek, waarop de schrijver onlangs voor de economische faculteit van de Gemeente-Universiteit te Amsterdam is gepromoveerd, vormt een zeer welkome bijdrage tot de nog schaarse Nederlandse literatuur over de problemen der onontwikkelde landen.

Terecht wijst schr. er op, dat er nog geen theorie bestaat, die het verschijnsel van de economische groei verklaart. Een poging hiertoe wordt dan ook niet gedaan, en evenmin wordt getracht een „model” te construeren dat als grondslag zou kunnen dienen voor een analyse. Naast economische factoren hebben vooral ook historische en sociale voorwaarden in Europa een rol gespeeld, zoals Renaissance en hervorming, het ontstaan van de Europese nationale staten, de ontdekking van de Nieuwe Wereld, enz. De schrijver heeft daarom getracht de vele aspecten van de economische ontwikkeling van een zo breed mogelijk gezichtspunt uit te belichten en perspectieven te openen voor verder onderzoek. De talrijke literatuurverwijzingen, met inbegrip van de hier te lande dikwijls nog te weinig bekende rapporten van het Secretariaat der Verenigde Naties, waarmee de schr. uit hoofde van zijn werkring zeer bekend is, zijn daarbij een waardevolle gids.

De grote verschillen in het welvaartspeil tussen de hoogontwikkelde en de minderontwikkelde landen zijn sinds de oorlog nog veel groter geworden, zoals blijkt uit cijfers van het gemiddelde inkomen per hoofd. De hierdoor opgewekte spanningen en de politieke ontwakking van de brede bevolkingsmassa's in de onontwikkelde gebieden stellen de mensheid voor problemen, welke oplossing de opstellers van het Handvest der Verenigde Naties zagen als één der belangrijkste taken van deze organisatie.

De onontwikkelde landen kunnen profiteren van de technische kennis en ervaringen van de hoogontwikkelde landen. Het is echter geenszins zeker dat het proces van de economische groei daarom parallel zal verlopen. De volgorde van de verschijnselen is soms omgekeerd; de toepassing van de moderne geneeskunde leidt tot sterke daling van het sterftecijfer en dientengevolge tot een veel snellere bevolkingsgroei, terwijl in Europa de versnelling van het tempo van de bevolkingsgroei pas optrad na de industriële revolutie. De stimulans van emigratie naar een onontgonnen werelddeel ontbreekt; er is minder grond beschikbaar en er zijn ook minder natuurlijke rijkdommen; de sociale structuur verzet zich tegen economische hervormingen die zij tegelijkertijd verlangt; onder politieke druk worden in snel tempo tal van sociale maatregelen ingevoerd die in de industrielanden pas werden toegepast toen reeds een relatief hoog reëel inkomen per hoofd was bereikt, enz.

Na een inleidend hoofdstuk, dat toegelicht met veel cijfermateriaal het proces der economische ontwikkeling beschrijft, behandelt het tweede hoofdstuk het probleem van de financiering.

De in verband met de grote ongelijkheid van de inkomensverdeling belangrijke groep der welgestelden in de onontwikkelde landen komt niet tot de voor de financiering der investeringen noodzakelijke besparingen, in verband met haar op luxe-uitgaven ingesteld consumptiepatroon, en het ontbreken van een goed georganiseerde kapitaalmarkt. (In enkele onder Brits bestuur geweest zijnde landen is, wat dit laatste betreft, de toestand gunstiger).

Het voornaamste bezwaar van de onontwikkelde landen tegen de theorie van de internationale handel is, dat zij geen aandacht schenkt aan de relatief grote fluctuaties van de grondstoffenprijzen. Volgens Prebisch heeft de ruilvoet de tendentie te veranderen ten nadele van de onontwikkelde landen, omdat de snellere stijging van de productiviteit in de industrielanden niet leidt tot een daling van de prijzen van industrieproducten, maar — onder de druk van de vakverenigingen — tot verhoging van het loonpeil. De voordelen van de toename van de productiviteit zouden dus uitsluitend toevallen aan de industrielanden. Daartegenover is door anderen aangetoond dat de ruilvoet zich juist ten nadele van de industrielanden zou hebben ontwikkeld.

Er is herhaaldelijk op gewezen, o.a. door de deskundigen van de Verenigde Naties, dat voortdurende inflatie, zoals vooral in Latijns-Amerika veelvuldig voorkomt, ongunstig is voor de economische ontwikkeling. Een algehele herziening van het belastingstelsel en de belastinginning, één der voorwaarden voor verbetering, is echter niet gemakkelijk te verwezenlijken.

Het geringe vermogen van de onontwikkelde landen tot sparen en kapitaalvorming is de voornaamste reden waarom deze landen op buitenlandse kapitaalverstrekking aandringen in hun streven naar een hoger levenspeil. Verklaringen, dat men op zekere voorwaarden

directe investeringen wenst aan te trekken, wisselen af met aanklachten tegen het private kapitaal. Schrijvers conclusie is, dat investering in exportindustrieën de enig overgebleven aantrekkelijke vorm is van belegging van privaat buitenlands kapitaal in onontwikkelde landen. Het is duidelijk dat in de na-oorlogse periode het zwaartepunt naar de publieke investeringen is verschoven, en dat inzake de internationale kapitaalverstrekking een nieuwe filosofie bezig is zich te vormen. Het thans in de Verenigde Naties besproken plan tot oprichting van een Internationaal Ontwikkelingsorgaan, dat ten doel heeft beleggingskapitaal in multi-nationaal verband bijeen te brengen, is een uitvloeisel van deze nieuwe opvatting die de economische ontwikkeling van de gehele wereld wil omspannen en de voornamelijk politieke bezwaren van de private kapitaalverstrekking tracht te vermijden.

Dr Brand wijst er herhaaldelijk op, dat gunstige politieke en sociale voorwaarden dienen te worden geschapen, wil de economische ontwikkeling inderdaad op gang kunnen komen. De wijze waarop zulk een „klimaat” tot stand kan worden gebracht, vereist voor elk land een aparte studie. Het spreekt vanzelf dat een schrijver, die de vele facetten van de problemen van de economisch onontwikkelde landen op zo'n brede wijze tracht te benaderen, zich met veel voorbehoud over de toekomst uitlaat. Op het gebied van de internationale hulpverlening is de periode van het naïve optimisme, dat in enkele jaren wonderen verwachtte, thans echter voorbij.

De bruikbaarheid van Dr Brands boek wordt in belangrijke mate verhoogd door de toevoeging aan het einde van elk hoofdstuk van vele honderden aantekeningen, die hoogst interessant feitenmateriaal en literatuurverwijzingen bevatten, en een indruk geven van de grote belezenheid van de schrijver.

New York.

Dr J. B. D. DERKSEN.

INGEZONDEN STUK

Rente en rentekosten

De heer W. E. J. Keman te Rotterdam schrijft ons:

De heer G. C. A. Mulder tracht in zijn artikel „Rente en rentekosten” in „E.-S.B.” van 10 November 1954 een norm te vinden voor de rente, die een ondernemer in een onderontwikkeld gebied in zijn kostprijs dient te calculeren. De moeilijkheid hierbij is dat er in een dergelijk gebied geen algemene rentestand is te vinden waarop hij zich kan baseren. Na een analyse van de factoren, die de kapitaalrente beïnvloeden, komt hij tot de conclusie dat de rente in een onderontwikkeld land als bijv. Suriname hoger zal liggen dan in landen met een ontwikkelde kapitaalmarkt.

Het wil mij voorkomen dat de heer Mulder het probleem niet van de juiste kant heeft benaderd om het op te kunnen lossen. Hij heeft m.i. te veel gedacht aan de definitie van de kostprijs van een product, waarin de rente één der samenstellende delen is. Volgens het kostprijsbegrip van de vervangingswaarde theorie wordt de hoogte van dit rentebestanddeel bepaald door de algemene rentestand op de kapitaalmarkt. Bij het zoeken hiernaar loopt men in een onderontwikkeld gebied vast.

Voor een goed inzicht in het hier gestelde probleem moet men zich bewust zijn van het bijzondere

karakter der rente. Zij is nl. niet alleen kostenfactor, maar tegelijkertijd een deel van het inkomen. In de beschouwing moet betrokken worden het begrip rendement van het geïnvesteerde kapitaal. Dit rendement is gelijk aan de opbrengsten van de producten minus de offers (dit woord is hier beter dan kosten). In dit rendement is begrepen een vergoeding voor de rente van het kapitaal (de vervangingsprijs van het kapitaal). Voor de berekening van de kostprijs van het product moet een rentefactor worden opgenomen. Bij de berekening van het rendement is onder de offers geen rente-offer opgenomen.

Dit rendement is nu de relevante grootte waar de ondernemer naar streeft en waaraan de economiteit van zijn handelen wordt afgemeten. Het grote probleem voor de ondernemer is niet of hij al dan niet een rentefactor in zijn kostprijs moet calculeren en hoe groot die factor moet zijn, maar tot hoever het rendement van het kapitaal in de gekozen aanwending mag dalen voor het voordeliger wordt (ook i.v.m. het risico) het kapitaal op een andere manier aan te wenden.

Een deel van het rendement zal de ondernemer moeten afstaan aan eventuele vreemde kapitaalverschaffers. Wat hij dan overhoudt, bepaalt het rendement over het eigen kapitaal. Dit laatste is de belangrijke grootte die zijn netto inkomen voorstelt. Van dit netto inkomen zal een deel gereserveerd moeten worden ter dekking van toekomstige risico's. Wat hij dan over heeft is het verteerbaar inkomen.

Uit de noodzaak om te reserveren blijkt nu echter reeds de betrekkelijkheid van het begrip „kostprijs”. De heer Mulder zal wellicht opmerken dat hiervoor een bedrag onder de kosten moet worden opgenomen. Maar hoe hoog moet dit bedrag dan zijn? Dit probleem is veel moeilijker en even belangrijk als dat van de in te calculeren rente. Het doet er echter niet toe of rente en risico in de kostprijs worden gecalculeerd, of gedekt worden uit de winstopslag. Het gaat om het bereiken van een zo hoog mogelijk rendement over het eigen kapitaal.

Indien men echter van mening is dat de kostprijs moet weergeven alle economisch doelmatig gebrachte offers, dan is het m.i. juister om als rentefactor op te nemen het bedrag dat de ondernemer wenst als rendement i.v.m. zijn inkomenseisen en i.v.m. het risico van de betrokken bedrijfstak. Dit bedrag zal weer afhangen van het rendement dat de ondernemer zal kunnen verkrijgen in een alternatieve aanwending. Dalen nl. de opbrengsten beneden deze kostprijs, dan zal hij trachten zijn kapitaal weer vrij te maken en het ergens anders te investeren of te beleggen.

Zo geredeneerd kan ik mij voorstellen dat de dochteronderneming van een internationaal concern, ondanks het feit dat zij voor het kapitaal een lagere prijs moet betalen, tot een hogere kostprijs komt dan de lokale ondernemer, die met eigen kapitaal werkt of zelfs een veel hogere rente aan derden moet betalen. Want in het algemeen zal de lokale ondernemer minder aantrekkelijke alternatieve aanwendingsmogelijkheden hebben en misschien is zijn risicoschatting lager.

De heer Mulder ziet de functie van de kostprijs als grondslag voor de aanbiedingsprijs. De aanbiedingsprijs wordt echter niet bepaald door de kostprijs, maar wordt bepaald door de offers en het geëiste rendement. Het al dan niet bekend zijn van een algemene rentestand lost het probleem voor de ondernemer niet op, het probleem wordt er zelfs niet door vereenvoudigd!

Naschrift.

Hoewel de kostprijs, de kwantitatieve voorstelling van alle rationeel gebrachte offers, het spiegelbeeld is van de daaraan verbonden inkomens kan ik moeilijk met de heer Keman meegaan in het betrekken van de inkomenszijde van de reente in de bepaling van de calculabele rente. Het heeft geen zin, op dit punt verder in te gaan; de bestaande literatuur hierover is reeds zeer uitgebreid ¹⁾. Wel wil ik opmerken, dat het reserveren voor toekomstige risico's calculabel is voor zoverre deze toekomstige risico's in oorzakelijk verband staan met de huidige productie en dat een „ex-ante” calculatie in dezen zeer moeilijk en subjectief is. Dit probleem heeft echter slechts een zijdelings verband met de rentekosten.

Bezien wij de inkomenszijde van kapitaalrente in een onderontwikkeld gebied, dan zien wij van een alternatieve aanwending van het betreffende kapitaal zeer weinig terecht komen. Bij afwezigheid van een marktmechisme liggen „best” en „next best” meestal zover uit elkaar, dat van een rationele afweging geen sprake kan zijn. En wanneer op een gegeven ogenblik een internationaal concern met een hogere kostprijs komt dan de lokale ondernemer, dan zal dat m.i. zeker niet aan de rentefactor liggen.

Ten slotte zou ik willen opmerken, dat bij afwezigheid van een marktmechisme van een geëist rendement geen sprake kan zijn, daar dit niet berekenbaar is.

Voorshands lijkt het mij verkieslijker te zoeken naar een verdere uitbouw van een kostprijsberekening op grond van de vervangingswaardetheorie.

Paramaribo.

G. C. A. MULDER, B. Sc., Ps. D.

¹⁾ Zie bijv.: C. Goedhart, *De rentevorming in de moderne volkshuishouding*, Leiden 1947; C. H. Sevin: *Distribution cost analysis*, Washington 1946; H. J. van der Schroeff: *De leer van de kostprijs*, Amsterdam 1947.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt bleef ook gedurende de afgelopen week krap met callgeld op $\frac{3}{4}$ pCt en marktdisconto's voor kortlopend papier van ca 1 pCt.

Zoals sinds de zomer van 1954 reeds eerder enige malen het geval was, werd de invloed op de open geldmarkt van de grote middelenbehoefte der banken ook ditmaal in belangrijke mate verminderd door de mogelijkheid om aan de Centrale Bank papier over te dragen à 1 pCt per jaar. Tussen 27 December en 3 Januari vonden dergelijke overdrachten in record-omvang plaats en wel voor f 43 mln.

Hiernaast werd er — vermoedelijk vnl. door discontohandelaars, die niet voldoende callgeld konden krijgen voor de financiering van hun schatkistpapierportefeuille — nog een beroep op de Centrale Bank gedaan in de meer traditionele vorm van het opnemen van voorschot in rekening courant. Deze post steeg op de weekstaat tussen genoemde data nl. met f 7 mln, nadat zij in de daaraan voorafgaande week reeds met f 22 mln was toegevoegd.

Een grote aanslag op hun liquide middelen hangt de banken nog boven het hoofd op 1 Februari a.s., wanneer de storting op de nieuwe staatslening moet plaatsvinden. Ook hierdoor zijn echter geen al te grote moeilijkheden te vrezen, daar deze storting desgewenst mag geschieden door inlevering van schatkistpapier met een looptijd van maximaal een jaar.

De kapitaalmarkt.

In Wallstreet vond gedurende de verslagweek een koersreactie plaats, die op de meeste aandelenmarkten ter wereld was gestegen en de koersen het laatste jaar eveneens sterk is, met ingehouden adem werd gevolgd. Op 3 Januari bereikte Dow Jones Industrials een hoogste stand van 408,9; vier dagen daarna bedroeg dit koersgemiddelde 391,9, waarna weer een herstel optrad. Hoewel de daling fors was, verbleekt zij toch in verhouding tot de koersstijging van de laatste tijd. Medio December 1954 stond genoemd koersgemiddelde nog op 388,9; ult. December 1953 op 280,9.

De koersreactie volgde op een onverwachte verhoging door de Federal Reserve Board van het in de Verenigde Staten voorgeschreven minimum percentage contante betaling bij effectenaankopen van 50 tot 60 pCt, met welke verhoging dit hoge college haar verontrusting over de snelle stijging der aandelenkoersen te kennen gaf.

Ook in Amsterdam waren er gedurende de verslagweek enige flauwe dagen op de aandelenmarkt. Behalve de houding van New York waren hierbij nog enige andere factoren in het geding, o.a. een waarschuwing tegen overdreven optimisme inzake de conjuncturele ontwikkeling door Mr Delprat, de Voorzitter van de Amsterdamse Kamer van Koophandel en voorts de aankondiging van enige onveranderde dividenden. Deze laatste werden zelfs met koersdalingen voor de betreffende fondsen beantwoord, m.a.w. de beurs had reeds op een (verdere) dividendverhoging geanticipeerd. Ook dit vormt uiteraard een van de vormen van het hier te lande momenteel in brede optimisme op financieel en economisch gebied heersende optimisme.

Per saldo onderging het aandelenkoersniveau echter nog een verdere stijging. De prijs van claims Philips haafde zich merendeels op een niveau dat ca f 100 hoger lag dan bij het begin van de claimhandel (resp. ca f 740 en f 640).

Het per het einde van elk kwartaal door de Roiterdamsche Bank berekende aandelenrendement bedroeg per ult. December 1954 4,8 pCt. Per ult. 1951, 1952 en 1953 bedroeg dit cijfer resp. 5,8, 6,6 en 5,6 pCt. Deze rendementsdaling betekent, dat de aandelenkoersen gemiddeld in 1954 in sterker mate zijn gestegen, dan de in 1954 gedeclareerde dividenden t.o.v. die in 1953 omhoog zijn gegaan.

Op de obligatiemarkt heerste een stemming van afwachting i.v.m. de inschrijving op de $3\frac{1}{4}$ pCt staatslening, die de volgende week zal plaatsvinden. In beurskringen werd het onwaarschijnlijk geacht, dat deze emissie een groot succes zal worden.

Aand. indexcijfers	30 Dec. 1954	7 Jan. 1955
Algemeen	227,1	229,3
Industrie	328,6	328,8
Petroleum	295,4	299,5
Scheepvaart	223,3	227,7
Banken	184,6	189,0
Indon. aand.	67,3	69,6
Aandelen		
Kon. Petroleum	537½	545
Unilever	388	381¼
Philips	332¾	331¼
A.K.U.	321	315½
Kon. N. Hoogovens	290	287
Van Gelder Zn	261	264¾
H.A.L.	180¾	185
Amsterd. Rubber	99¾	109¾
H.V.A.	135	143

Staatsfondsen	30 Dec. 1954	7 Jan. 1955
2½ pCt N.W.S.	81¾	81¾
3-3½ pCt 1947	100½	100 ³ / ₁₆
3 pCt Grootboek 1946	99¾	99 ¹³ / ₁₆
3 pCt Dollarlening	99½	98 ⁷ / ₁₆
Diverse obligaties		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	101½	101
3¼ pCt Bk.v. Ned. Gem. 1954 II/III	100	100
3½ pCt Philips 1948	102½	102
3¾ pCt Westl. Hyp. Bank	101	99

J. C. BREZET.

De Belgische geld- en kapitaalmarkt in November 1954

De geldmarkt.

De geldmarkt bleef ruim, te meer daar de banken in de eerste helft van de maand veel gelden accumuleerden voor de betaling van de staatslening. Deze verrichting sloppte wel een deel van de liquiditeiten van de markt op, doch de incidentie was niet zo scherp als verwacht. Daar de stukken van de staatslening niet tijdig klaar waren, konden deze betalingen immers over een langere periode worden verdeeld. Anderdeels dankte de geldmarkt haar betrekkelijk hoge liquiditeit aan de seizoenswijziging van de bankdeposito's, terwijl de kredietvraag enigszins afnam. Normalerweise mag echter verwacht worden dat deze tendentie in de tweede helft van December zal omslaan. Sedert midden November kwam het herdisconto bij de Nationale Bank terug op een veel hoger peil te liggen. Blijkbaar hebben niet alleen de banken meer beroep gedaan op de Centrale Bank, doch ook enkele parastatale organismen.

Kredietverlening door de banken aan de private economie (in miljoenen franken)

	Herdisconto van de banken bij de Nat. Bank en parastatale instellingen	Portefeuille handelspapier van de Nat. Bank	Totale kredietverlening der private banken (accepten inbegrepen)
1945 Dec.	4.168	5.171	23.117
1949 Dec.	3.339	4.006	24.506
1950 Dec.	8.543	10.110	27.739
1951 Dec.	7.526	6.703	33.364
1952 Juni	6.875	5.270	32.913
1953 Dec.	8.025	5.379	37.320
1954 Juni	7.699	8.967 a)	38.109
Juli	9.163	10.735	36.670
Sept.	7.758	7.558	38.161
Oct.	7.035	5.758 a)	39.366
Nov.	—	7.523 a)	—

a) Cijfer van begin volgende maand, meer karakteristiek voor de vervalddag.

De toestand van de banken.

Zoals hoger vermeld, zijn de deposito's van de banken in November vermoedelijk nog wat verder gestegen. Ondertussen brengt de bankstaat van einde October nadere gegevens omtrent de stand der deposito's op dat ogenblik.

Enkele posten uit de globale bankbalansen (in miljoenen fr.)

	31.12.54	31.12.53	30.6.54	30.9.54	30.10.54
Aktief					
Kredieten a.d. private economie..	36.546	37.320	38.109	38.161	39.366
Handelsswells	11.483	11.880	11.886	11.740	13.120
Prolong. voorschotten op effecten	1.180	1.512	1.125	1.167	985
Diverse debiteuren	14.749	15.792	16.673	16.831	16.753
Acceptaties	9.134	8.136	8.425	8.423	8.508
Kredieten aan de Overheid	42.408	43.753	47.690	48.181	48.676
Passief					
Totale deposito's	64.251	67.431	69.963	69.771	71.605
Op zicht	57.510	58.967	61.677	60.116	61.572
Op termijn	6.741	8.464	8.286	9.655	10.033
Obligaties en kasbons	955	1.921	2.489	2.732	2.770
Eigen middelen	5.770	6.095	6.430	6.638	6.632

Naast de sterke stijging van zicht- en termijndeposito's valt een vertraging op te merken in de uitgifte van kasbons door de private banken. Gedeeltelijk is dit wel een gevolg van het afkomen van de markt door overheidsleningen. Langs de zijde van de kredietverlening valt vooral te onderlijnen dat de kasvoorschotten (diverse debiteuren) blijkbaar een hoogtegrens hebben bereikt die de banken niet graag overschrijden. Anderdeels bracht de verbetering van de conjunctuur ongetwijfeld een groter volume handelspapier op de markt, zodat de banken tegenover hun gestegen deposito's, ook wat meer wissels zelf in portefeulle zijn gaan houden.

De obligatiemarkt.

De koersdaling van de obligaties liep rond 15 November ver ten einde. De herneming werd echter geremd door de toename van de transacties op de aandelenmarkt. Deze verbetering werd het best opgemerkt bij de 4½ pCt en 4¼ pCt Staatsleningen op half lange termijn en bij gelijkaardig papier van parastatale instellingen. Mogelijkerwijze werden deze obligatietypen bevoordeligd door de uitgifte van een lening van de Regie van P.T.T. tegen 4 pCt. Kort na de sluiting van de jongste Staatslening werd de reeds vermelde R.T.T.-lening aangekondigd, waarvan de looptijd eveneens 20 jaar is, doch de uitgifteprijs op 95 pCt werd gesteld. Het gemiddeld reëel rendement van deze lening, die fr. 800 mln groot is, belooft 4,55 pCt voor een gestelde looptijd van 13½ jaar, terwijl voor de 4¼ pCt Staatslening 1954-74 voor een zelfde plaatsingstermijn 4,57 pCt werd vergoed. Mogelijkerwijze is deze kleine 4 pCt lening een proef, om de reactie van de beleggers na te gaan op een verlaging van de nominale rentevoet.

Rentestand op de obligatiemarkt a)

(in pCt per einde maand)

	Gemiddelde looptijd	Aug. 1948	Juni 1950	Juni 1951	Sept. 1954	Oct. 1954	Nov. 1954
Staatsrenten	langlopende	4,77	4,38	4,68	4,26	4,26	4,26
Staatsfondsen	7 à 8 jaar	4,83	4,63	5,24	4,37	4,45	4,51
Kasbons Steden ...	5 à 6 jaar	5,07	4,49	5,37	4,70	4,74	4,80
Kasbons parastatale instellingen	ca 9 jaar	—	—	5,41	4,50	4,55	4,63
Private instellingen	10 à 12 jaar	6,06	5,43	6,08	4,98	5,02	4,86

Bron: Kredietbank.

a) Reële rendementen — rekening gehouden met agio en disagio tegenover terugbetalingsprijs.

De aandelenmarkt.

De aandelenmarkt was uitgesproken vast in November. De gemiddelde stijging bedroeg 3,5 pCt waardoor de terugloop van de maand October werd gecompenseerd. Deze gunstige stemming van de markt sluit in de eerste plaats aan op de algemene verbetering van de economische activiteit in België. Daarbij ging ook een invloed uit van de vaste stemming van Wall Street. Slechts een paar rubrieken brokkelden licht af; de gas en electriciteitssector heeft blijkbaar de onbehaaglijke indruk, verwekt door de stellingname van de socialistische syndicalen ten voordele van een nationalisatie, nog niet kunnen kredietwerken.

Indices (1936/38=100)

	29.10.54	30.11.54	Beweging in pCt
Banken	263,0	260,9	- 0,8
Portefeuille	224,2	233,9	+ 4,3
Trusts	179,0	175,5	- 2,0
Gas en electriciteit	251,3	243,4	- 3,2
Metaalnijverheid	232,7	241,9	+ 4,0
Scheikundige producten	186,8	189,0	+ 1,2
Steenkolenmijnen	194,5	202,9	+ 4,3
Spiegelglas	100,4	114,6	+ 14,1
Glasblazerijen	130,5	148,7	+ 13,9
Bouwnijverheid	234,2	239,4	+ 2,2
Textiel	151,6	155,0	+ 2,2
Koloniale	541,8	580,6	+ 7,2
Voeding	123,1	127,9	+ 3,9
Verscheidene	270,2	273,7	+ 1,3
Brouwerijen	67,6	68,5	+ 1,3
Papiernijverheid	446,0	472,4	+ 5,9
Warenhuizen	422,1	435,1	+ 3,1
Algemeen	248,4	257,1	+ 3,5

Bron: Kredietbank.

Het meest opvallende verschijnsel was in de afgelopen maand wel de gevoelige uitbreiding van het volume der verhandelingen, dat vooral tegen het einde van de maand opliep. Onder invloed van de koersstijging vertoonde het gemiddelde beursrendement op 75 waarden een nieuwe daling tot 3,33 pCt, waardoor het laagtepunt van September jl. opnieuw werd benaderd.

Kortrijk.

Dr L. DELMOTTE.

STATISTIEKEN

IN- EN UITVOER VAN NEDERLAND ¹⁾
(waarde in miljoenen gulden)

Jaar	Invoer		Uitvoer		Dekkingspercentage	
	Nov.	Jan.-Nov. ²⁾	Nov.	Jan.-Nov. ²⁾	Nov.	Jan.-Nov. ²⁾
1938	119	118	92	87	77	74
1950	694	637	558	432	80	68
1951	670	809	726	613	108	76
1952	685	696	654	667	95	96
1953	806	730	736	671	91	92
1954	954	871	886	750	93	86

¹⁾ Bron: C.B.S.

²⁾ Maandgemiddelden.

beschikbare krachten

ECON. DRS.

38 jaar, jarenlange bankervaring, research, intern. handel, technisch aangelegd,

ZOEKT ANDERE WERKKRING

Brieven onder no. ESB 2-1, Bureau van dit blad, Postbus 42, Schiedam.

vacatures

Bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam is vacant de functie van

PLAATSVERVANGEND

ALGEMEEN SECRETARIS

Vereist: graad van Mr in de rechten, leeftijd omstreeks 35 jaar. Ervaring op administratief en verkeerspolitiek gebied strekt tot aanbeveling

Sollicitaties te richten tot het Secretariaat der Kamer, Beursgebouw - Damrak 62a - Amsterdam

Burgemeester en Wethouders van Almelo
roepen sollicitanten op naar de betrekking van

Hoofd van het Gemeentelijk
Sociografisch Bureau

Vereisten: Drs in de sociografie of economie; praktische ervaring. - Betrokkene zal worden aangesteld in de rang van hoofdcommies. Salaris f 6.324,- tot f 7.548,- (excl. 6 pCt). Na een in voorbereiding zijnde herziening zal het maximum dezer wedde vermoedelijk worden verhoogd tot f 7.800,- plus 6 pCt. Sollicitaties binnen 14 dagen na verschijning van dit blad.

Curatoren van het Nederlands Studiecentrum voor Doelmatige Bedrijfsleiding delen mede, dat te vervullen zijn de functies van

a) CONRECTOR
b) STUDIELEIDER

De taak van de Conrector is het bijstaan en zo nodig vervangen van de Rector bij de organisatie en leiding van het Studiecentrum

Vereisten: Grondige kennis en ervaring in het bedrijfsleven, opgedaan in leidende functie, bij voorkeur met ingenieursopleiding

De taak van de Studieleader is het onder leiding van de Rector voorbereiden en ten uitvoer leggen van het studieprogramma

Vereisten: Academische vorming (of daarmee gelijk te stellen opleiding), bedrijfservaring en kennis van bedrijfsorganisatorische vraagstukken

★

Sollicitaties met uitvoerige beschrijving van levensloop te richten tot de Rector, Prof. Dr H. J. van der Schroeff, Bureau van het Studiecentrum, Prins Hendriklaan 45, Amsterdam Z.

Nederlandse

Participatie

Maatschappij n.v.

gevestigd te Amsterdam
Keizersgracht 706

Oppericht in 1948 door levensverzekering-maatschappijen, banken en andere lichamen, voor het verschaffen van geldmiddelen aan ondernemingen, inzonderheid door deelneming in het risicodragend kapitaal.

Verschenen:

Jacht en Taal

Pris: f 27,50

het nieuwe standaardwerk van Dr A. G. J. Hermans. Behoort in elke jagers-bibliotheek - Verkrijgbaar bij de boekhandel of bij de uitgever:

H. A. M. ROELANTS — SCHIEDAM